

Normansko osvajanje i vladavina u južnoj Italiji

Vrhar, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:980344>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-14**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Diplomski studij Engleski jezik i književnost i Povijest

Luka Vrhar
Normansko osvajanje i vladavina u južnoj Italiji
Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Denis Njari

Osijek, 2023.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za povijest
Diplomski studij Engleski jezik i književnost i Povijest

Luka Vrhar
Normansko osvajanje i vladavina u južnoj Italiji
Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Denis Njari

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska srednjovjekovna povijest

Osijek, 2023.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 27.9.2023.

Luka Vrhov, 0122224442

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Normani nastaju generacijskim procesom miješanja kulture domicilnog galo-rimskog i franačkog stanovništva prostora sjeverozapadne Franačke i doseljenih Vikinga koji dolaze u Normandiju u ranom 10. stoljeću predvođeni Rolonom. Iz Normandije u ranom 11. stoljeću odlaze skupine pustolova i hodočasnika, pogotovo mladi plemići bez mogućnosti nasljedstva. U južnoj Italiji zbog političke situacije i čestih ratova vide mogućnost zarade te postaju plaćenici koji su služili svim zaraćenim stranama. Oni ubrzo zbog svoje plaćeničke službe u južnoj Italiji dobivaju zemljišta. Prve normanske grofovije na tom području su Aversa i Melfi. Najvažnije osobe za proširenje normanske vlasti su bila braća Hauteville koji su došli u Italiju u različito vrijeme. Prvi su bili Vilim Željezne Ruke i Drogon koji dobivaju Melfi. Oni ubrzo šire svoju vlast te zbog toga dolaze u sukob sa Langobardima, Bizantom i papom. Umfred Hauteville je predvodio veliku normansku pobjedu nad papom Lavom IX. kod Civitaea 1053. godine kojom njihovi posjedi dobivaju legitimnost. Robert Guiscard i Roger proširuju vlast na cijelu južnu Italiju i Siciliju. Guiscard je više puta ugrožavao Bizant, no umire prije nego se mogao proširiti na Balkan. Sudjelovali su i u Prvom križarskom ratu gdje Bohemund, Guiscardov sin, uspijevaju zauzeti Antiohiju. Roger II. je prvi Hauteville koji je uspio ujedini sve normanske posjede u jednu političku cjelinu te ga je protupapa Anaklet II. proglasio kraljem Sicilije. Nakon Rogera II. kreće polagano slabljenje normanske moći u južnoj Italiji zbog općeg nezadovoljstva vazala i slabe kraljevske vlasti. Kralj Vilim II. nije imao nasljednika te zbog ženidbenih veza na vlast dolazi njemačka dinastija Hohenstaufen koja će Siciliju 1220. integrirati unutar Svetog Rimskog Carstva pod Fridrikom II. Hohenstaufenom.

Ključne riječi: Vikinzi, Normani, Hauteville, Sicilija, južna Italija

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Vikinzi i Normani.....	3
2.2. Dolazak u Normandiju.....	5
2.3. Normani u kontekstu piratstva na Mediteranu.....	7
3. Dolazak Normana u Italiju.....	9
3.1. Razlozi napuštanja Normandije.....	9
3.2. Stanje južne Italije za vrijeme dolaska Normana.....	9
3.3. Okolnosti ulaska u plaćeničku službu.....	10
3.4. Prva normanska naselja na jugu Italije.....	11
4. Dinastija Hauteville.....	13
4.1. Postavljanje temelja dinastijske moći u južnoj Italiji.....	14
5. Protu-normanska koalicija.....	16
5.1. Vojni pohod pape Lava IX.....	17
5.2. Bitka kod Civitatea.....	18
5.3. Posljedice bitke kod Civitatea.....	19
6. Vladavina Roberta Guiscarda.....	21
6.1. Robertova konsolidacija moći.....	22
6.2. Osvajanje Sicilije i pogled prema Istoku.....	23
6.3. Izgradnja flote.....	25
8. Smrt Roberta i Rogera i njihovi nasljednici.....	31
9. Crkva i Normani.....	33
10. Kraljevina Sicilija.....	35
10.1. Put do krunidbe.....	35
10.2. Legitimitet kraljevstva.....	36
10.3. Osiguranje kraljevstva.....	37
10.4. Vojna moć Normana.....	38
10.5. Uprava kraljevstva.....	39
10.7. Nestanak normanskog utjecaja.....	42
11. Zaključak.....	44
12. Popis literature.....	45

1. Uvod

Normani su bili iznimno intrigantna civilizacija koja se izdvojila u europskoj povijesti time što su ostavili neizbrisiv trag na političkoj, vojnoj i kulturnoj karti Velike Britanije, sjeverne Francuske i južne Italije. Njihova era u južnoj Italiji obuhvaća razdoblje bogato sukobima prvenstveno s Bizantom, Svetim Rimskim Carstvom, langobardskim kneževinama i Papinskom Državom te osvajanjem područja južne Italije i Sicilije na kojemu osnivaju vlastito kraljevstvo.

Ovaj diplomski rad istražuje povijest Normana, počevši od njihovih vikinških korijena i dolaska u Normandiju, gdje normanska narodnost zapravo i nastaje. Rad će istražiti i prve susrete Vikinga sa Sredozemljem kao i razloge zašto Normani dolaze u taj dio Europe, kao i zašto napuštaju samu Normandiju. Rad će se osvrnuti i na političko stanje južne Italije i Sicilije u vrijeme dolaska Normana, okolnosti koje su ih potaknule na ulazak u plaćeničku službu, te kako su uspostavili svoja prva naselja na jugu Italije. Također, razmotrit će se individualci, rodovi i događaji koji su imali ulogu u razvoju normanske vlasti tog područja. Obitelj koja će se u ovom radu posebno istražiti je Hauteville koji su bili središte izgradnje normanske države od plaćeničkih početaka do utemeljenja kraljevstva. Isto tako će se istražiti međudnosi i interakcije pojedinih normanskih vladara s okolnim političkim tvorevinama sa posebnim naglasom na Papinsku Državu, Bizantsko Carstvo i druge Normane.

Dalje će se rad većim dijelom baviti istraživanjem vladavine Roberta Guiscarda i njegovog brata Rogera, koji su najzaslužnije osobe u razvitku normanske snage na jugu Italije i u Siciliji. Kratko će se osvrnuti i na interakciju Normana i Hrvata. Nakon toga, rad će istražiti i izazove s kojima se susreću njihovi nasljednici te kako je crkva utjecala na normanske vladare i njihovu vlast. Rad će se završno baviti analizom stvaranja Kraljevine Sicilije u 12. stoljeću, ispitat će se administrativna i vojna struktura kraljevstva te okolnosti zbog kojih je normanski utjecaj na jugu Italije i u Siciliji nestao s vremenom.

Cilj ovog diplomskog rada je pružiti dublje razumijevanje Normana, njihove povijesti i utjecaja na Sredozemlje i Europu tijekom 11. i 12. stoljeća. Kroz analizu njihove migracije, osvajanja i političkih težnji, ovaj rad će rasvijetliti ključne trenutke u povijesti ove značajne civilizacije te njihov izuzetan doprinos europskoj i mediteranskoj povijesti.

Literatura korištena u radu je većinom strana, pretežito engleska, koju su pisali povjesničari koji su istraživali izvore srednjovjekovnih kroničara poput Marjorie Chibnall čije djelo *The Normans* detaljno opisuje aktivnosti Normana u južnoj Italiji. Najvažniji izvor za istraživanje

povijesti Normana u južnoj Italiji je epska pjesma *Gesta Roberti Wiscardi* (hrv. Djela Roberta Guiscarda) normanskog kroničara Vilima Apulskog koji je pisao o vladavini vojvode Roberta Guiscarda. Rad će se također osvrnuti na pouzdanost tog izvora. Također, rad će se služiti i velikim povijesnim sintezama kako bi se vlast Normana u južnoj Italiji i Siciliji mogla lakše promotriti u kontekstu perioda srednjega vijeka do 12. stoljeća Sredozemlja, Sjeverne i Zapadne Europe. Korist će se i domaća literatura te će se usporediti podatci izneseni u njoj.

Normanska prisutnost i aktivnosti u južnoj Italiji tijekom srednjeg vijeka značajno su oblikovale politički, kulturni i vojni pejzaž ove regije, doprinoseći transformaciji i uspostavi Kraljevine Sicilije. Kroz analizu normanske migracije, osvajanja te njihovih odnosa s lokalnim stanovništvom, očekuje se da će istraživanje potvrditi ključan utjecaj Normana na ovo područje i pružiti uvid u načine na koje su se Normani uspjeli integrirati u novo okruženje.

2. Vikinzi i Normani

Vikinzi su bili porijeklom iz Skandinavije te su u periodu između 7. i 11. stoljeća vršili pritisak tražeći nove prostore za naseljavanje, kao i prethodni narodi koji su obitavali na tom području kao što su to bili Heruli, Angli, Goti i Langobardi. Pošto je na prostoru Njemačke tada postojala stabilna vlast, oni se nisu mogli širiti putem kopna te su bili prisiljeni postati pomorci kako bi izašli iz područja Skandinavije. Ranosrednjovjekovni dokumenti pisani nordijskim i frizijskim jezicima ih nazivaju Vikinzima, a njihovo ime dolazi od staronordijske riječi *vik* koja znači uvala. Oni su se bavili piratstvom radi pljačke i osvajanja. Srednjovjekovni latinski izvori, točnije oni nastali u periodu između 9. i 11. stoljeća, organizirane skupine skandinavskih pljačkaša nazivaju Nordmanima. pisci tih izvora su pretežito bili pripadnici obrazovanog klera na područjima zahvaćenim vikinškim napadima, kao što su to bili Britanski otoci i Zapadna Franačka, koji su pisali na latinskom. To ime je germanskog podrijetla te doslovno znači „ljudi sa sjevera.“¹ Treba naglasiti da su se slični izrazi koristili i u drugim jezicima, kao što je to staroengleski izraz *Norþmann* (hrv. sjeverni čovjek) koji označava njihovo geografsko porijeklo. On je korišten u *Anglosaskoj kronici* nastaloj u 9. stoljeću za vrijeme vladavine anglosaskog kralja Alfreda Velikog (886. – 889.). U *Anglosaskoj kronici* se također koristi i naziv Danci, što upućuje na narodnost Vikinga s kojima su se susretali u Engleskoj.² Osim ta dva naziva, koristi se još i staroengleski izraz *hæðen* (hrv. poganin), koji upućuje na religijsku pripadnost, odnosno nepripadnost kršćanstvu u ovom slučaju.³ Iz imena „Nordman“ se i razvio pojam „Norman“ koji označava potomke Vikinga naseljenih u francuskoj Normandiji koji u 11. stoljeću dominiraju Engleskom i južnom Italijom.⁴ Navodi se kako je taj pojam nastao u napadnutim Europskim zemljama koje su o napadačima samo znali da dolaze preko mora, sa sjevera.⁵

Normansko ime, dakle, dolazi od Vikinga, još zvanih i Nordmanima, koji su pljačkali obalama sjeverozapadne Europe od 9. do 11. stoljeća gdje su se pokušavali i nastaniti. Dok su neke skupine Vikinga, koje će se spomenuti kasnije u poglavlju, pokušale trajno nastaniti određena područja, kao što je to bio York na sjeveru Engleske, otoci Orkney, Shetland i Man, Irsku, dijelove Franačke uz Senu i Loru, to je trajno uspjelo samo Normanima koji su postali

¹ Enrico Cravetto, ur., *Povijest 6: Rani i razvijeni srednji vijek* (Zagreb: Europapress holding, 2007), 270-271.

² Douglas B. Killings, ur., *The Anglo-Saxon Chronicle*, prev. James Ingram i J.A. Giles (1996), 141., pristup ostvaren 15. X. 2023., <https://cdn.fulltextarchive.com/wp-content/uploads/wp-advanced-pdf/1/The-Anglo-Saxon-Chronicle.pdf>.

³ *Isto*, 38.

⁴ Cravetto, *Povijest 6*, 270-271.

⁵ Miroslav Brandt, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka* (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1980), 199.

dominantna sila u dijelu regije Neustrije te je njihova domovina prozvana Normandijom. Upravo je Normandija postala uporištem za daljnju ekspanziju prema Engleskoj i južnoj Italiji.⁶

Za Normane se ne može reći da su bili etnički homogena skupina jer je njihov sastav činilo više etniciteta, od kojih je većina bila danskog porijekla, a nešto manje norveškog, pogotovo iz Irske. Naime, oni su u Normandiji i dalje bili manjina naspram lokalnog stanovništva kojemu su nametnuli svoju vlast i ime.⁷ Stoga se može zaključiti da su Normani, u ovom ranom povijesnom kontekstu njihovog postojanja, bili stanovnici srednjovjekovne kneževine Normandije u sastavu Zapadne Franačke, kasnije Francuske, a nastali su miješanjem više vikinških skupina, kao što su to bili Danci i Norvežani, Franaka i galo-rimskog stanovništva tog područja.⁸

2.1. Napuštanje Skandinavije

Ne postoji jedinstven odgovor na pitanje zašto su Vikinzi napuštali Skandinaviju. Pisci iz 11. stoljeća poput Adama iz Bremena i Dudona iz San Quentina navode neke moguće razloge, kao što je to bila prenapučenost Skandinavije, otpor prema kršćanstvu te zbog pohlepe. Jedino za pohlepu postoje dokazi u izvorima jer postoje runski zapisi koji govore o upućivanju Norvežana i Šveđana u daleke krajeve zbog bogatstva i potencijalnog plijena. Navodi se da je samo u Norveškoj arheološkim istraživanjima otkriven demografski rast, ali nedovoljan da bi doveo do iscrpljenosti resursa koji uzrokuju migraciju.⁹ Kada je riječ o otporu prema kršćanstvu kao razlogu migracije, on nije vjerojatan jer kao što norveški povjesničar Anders Winrot navodi, kršćanstvo u Skandinaviji nije bilo nametnuto od stranih zemalja, već su ga skandinavski vladari svojevolumno prihvatili jer su ga smatrali politički korisnim.¹⁰ Također, smatra se da su te migracije u nekoj mjeri bile potaknute unutarnjom politikom skandinavskih kraljevstava koja su se o to doba stvarala te je moguće da do vikinških napada dolazi zbog antagonizma, pogotovo Danskog, prema Franačkoj. U tom slučaju, njihovi pljačkaški podvizi bi se prije mogli nazvati gusarskima nego piratskima, pošto je gusarenje rađeno pod pokroviteljstvom određene vlasti, a piratstvo je bilo iz vlastitih interesa. Nema sumnje da je i

⁶ Marjorie Chibnall, *The Peoples of Europe: The Normans* (Malden, MA: Blackwell Publishing, 2006), 4., pristup ostvaren 8. IX. 2023., <https://archive.org/details/normans0000chib/mode/2up>.

⁷ Chibnall, *The Peoples of Europe*, 4-5.

⁸ R. Allen Brown, *The Normans and the Norman Conquest* (Dover, N.H.: Boydell & Brewer, 1994), 18., pristup ostvaren 8. IX. 2023., https://archive.org/details/normansnormancon0000brow_c0w1.

⁹ Cravetto, *Povijest 6*, 272.

¹⁰ Anders Winrot, *The Conversion of Scandinavia: Vikings, Merchants, and Missionaries in the Remaking of Northern Europe* (New Haven, CT: Yale University Press, 2012), 161-162., pristup ostvaren 15. X. 2023., [The Conversion of Scandinavia: Vikings, Merchants, and Missionaries in the Remaking of Northern Europe on JSTOR](https://www.jstor.org/stable/4388888).

velik dio vikinških napada i pljački bio piratske prirode jer se kao još jedan od razloga napuštanja Skandinavije navodi potraga za društvenim prestižem koji je upravo proizlazio iz ratne slave i bogatstva, kojeg su mogli steći na tim pohodima.¹¹ Brandt navodi da je mogući razlog njihovom napuštanju Skandinavije ipak bila relativna prenapučenost kraj oskudnih mogućnosti agrarne i stočarske poljoprivrede, pogotovo u Norveškoj i na sjeveru Danske. Stanovništvo tih područja se bilo prisiljeno baviti pomorstvom zbog manjka drugih prilika. Zbog pomorstva oni idu u daleke zemlje gdje se upoznaju s njihovim bogatstvom i slabostima njihove obale.¹²

Što se tiče određenih vikinških skupina i njihovih pravaca kretanja, oni nisu bili isti. Norvežani su pretežno išli na sjeverozapad, čemu svjedoče njihove ekspedicije na Shetland i Island, te su se od tamo neke skupine Norvežana odvojile i krenule na jug prema Irskoj i Škotskoj, sve do obala Francuske. Danci su napadali južne obale Sjevernog mora od Saske do buduće Normandije te prelaskom kanala La Manche, odlazili sve do istočne Engleske. Šveđani su se usredotočili na istok gdje su preko Baltičkog mora i duž velikih rijeka prodirali sve do unutrašnjosti kontinenta. Te puteve nisu koristili isključivo pripadnici jednog naroda te se svaki narod i svaki pojedinac kretao različitim pravcima, a iz toga proizlaze različita miješanja, kao što je to primjer Normana.¹³

Bitno je spomenuti i jezik kojim su Vikinzi govorili. Riječ je o staronordijskom jeziku koji se na tom jeziku nazivao *dǫnsk tunga* (hrv. danski jezik). Taj jezik je pripadao skupini sjevernogermanskih jezika.¹⁴ Staronordijski jezik je bio podijeljen u tri narječja: staronorveško, starodansko i starošvedsko narječje. Smatra se da se staronorveško i starodansko narječje koristilo u vikinškim naseljima u Normandiji do druge polovice 10. stoljeća.¹⁵

2.2. Dolazak u Normandiju

Zbog vikinških širenja i pljački po sjeverozapadnoj obali Zapadne Franačke, povratnici po Skandinaviji dijele priče o krajevima gdje su pljačkali te je Zapadna Franačka predstavljena kao vrlo bogata zemlja u kojoj se može steći dobar plijen prilikom pljačke.¹⁶ Vikinški napadi

¹¹ Cravetto, *Povijest 6*, 272 -273.

¹² Brandt, *Srednjovjekovno doba*, 200.

¹³ Cravetto, *Povijest 6*, 273-274.

¹⁴ Ekkehard König i Johan van der Auwera, *The Germanic Languages* (London; New York: Routledge, 1994), 21.

¹⁵ „Scandinavian Languages“, u *Johnson's Universal Cyclopædia; a new edition*, sv. 7. (New York: D. Appleton and Company; A.J. Johnson Company, 1898), 336., pristup ostvaren 15. X. 2023., <https://archive.org/details/johnsonsuniversa07adam/page/336/mode/2up>.

¹⁶ Cravetto, *Povijest 6*, 278.

su, stoga, pogotovo zahvatili Zapadnu Franačku u drugoj polovici 9. stoljeća te je iz tog razloga kralj Karlo II. Ćelavi (840. – 877.) odlučio premostiti rijeke utvrđenim mostovima, rekonstruirati gradske zidine naslijeđene iz prošlosti te improvizirati utvrde i u centrima izvan gradova. Sve to kako bi se Francima bilo lakše obraniti od Vikinga.¹⁷

Za vrijeme ranog 10. stoljeća, Viking po imenu Hrolf, odnosno Rolon (911. – 927.), vjerojatno norveškog podrijetla, vodi skupinu Vikinga, većinom sastavljenu od Danaca, u pljačku po obalama Škotske, Irske i Neustrije, koja je bila sjeverozapadni dio Franačkog carstva, a nakon njegovog raspada 843. godine, i Zapadne Franačke. On je svoju skupinu Vikinga poveo u neuspješnu opsadu Chartresa, 90 kilometara jugozapadno od Pariza, 911. godine. Iako je ta opsada završila njihovim neuspjehom, snaga Rolonovih Vikinga je uvjerila Karla III. Priprostog (898. – 922.), zapadnofranačkog kralja, da su oni ozbiljna prijetnja stabilnosti kraljevstva te da bi bili bolji saveznici nego neprijatelji. Karlo III. Priprosti, Rolonu dodjeljuje 911. godine, ugovorom iz Saint Clair-sur-Eptea, zemlju oko ušća rijeke Sene sa gradom Rouenom, nakon što su se osobno sastali. Rolon se zauzvrat obvezao štititi tu zemlju od daljnjih napada Vikinga te je obećao da neće napadati druge franačke posjede, da će se pokrstiti i zakleti na odanost kralju te je tako nastalo Vojvodstvo Normandija na sjeveru današnje Francuske gdje se razvijala normanska kultura te koje je služila kao baza za njihovo daljnje širenje.¹⁸

Tim događajem, naseljavanje Vikinga u francuskoj Normandiji dobiva službenu potvrdu, a Rolon je postao prvim službenim dužnosnikom vikinškog podrijetla Zapadne Franačke, odnosno njenoga kralja. Tada integrirani Vikinzi u franačku državu su bili većinom Danci, ali nije nedostajalo predstavnika ostalih skandinavskih narodnosti, pogotovo Norvežana iz Irske i Islanda, no njihov broj nije moguće odrediti. Mnogi Rolonovi podanici dolaze u Normandiju nakon što su se već bili naselili u Engleskoj, Irskoj i Škotskoj. Jedan od razloga zašto se Normandiju naziva jedinom trajnom vikinškom tvorevinom je taj što dolazak novih stanovnika nije prestajao sve do početka 11. stoljeća. Dotada je teritorij Normandije Vikinzima služio kao baza u prolasku prema zemljama daleko od Zapadne Franačke, koja je njihovim naseljavanjem i ugovorom između Rolona i Karla III. bila pošteđena daljnje pljačke. Normani su se najviše naseljavali na sjeveru Cotentina i u Pays de Cauxu no brzo su se izmiješali s lokalnim stanovništvom.¹⁹

¹⁷ Cravetto, *Povijest* 6, 287.

¹⁸ Chibnall, *The Normans*, 11-12.

¹⁹ Cravetto, *Povijest* 6, 290.

U Normandiji za vrijeme 10. i 11. stoljeća, zbog imigracije, dolazi do velikog gospodarskog razvoja čemu svjedoči velik urbani razvoj. Tada nastaju novi gradovi kao što su Caen i Dieppe. Zbog okolnosti nastanka Normandije, u historiografiji se razmatra mogućnost postojanja dvostrukih naziva, barem jedno vrijeme, u organizaciji vojvodstva i oblicima vlasti. Dvostruki nazivi su, u tom slučaju, bili pod skandinavskim utjecajem, ali su bili i rezultat posuđivanja iz sustava franačke države. To je vidljivo u činjenici da su članovi vojvodske obitelji tijekom 10. stoljeća uzimali i skandinavska i francuska imena, a sam Rolon se još nazivao, kako je već prije navedeno, Hrofl. Također, skandinavski utjecaj je bio vidljiv i u morskome okružju, jer su se Normani u velikoj mjeri nastanjivali baš uz obalu, a nordijsko se pravo koristilo unutar vojvodske obitelji. Staronordijskim jezikom se prestaje govoriti već u 10. stoljeću, a nije se koristio ni u pismu.²⁰

2.3. Normani u kontekstu piratstva na Mediteranu

Stanovnici sjevera Europe, pretežito Skandinavije, su se, zbog geografskih prilika svojih zemalja i ostalih prije navedenih razloga, često bavili pljačkom te su tražili nove, plodnije zemlje. Već je opisano kojim putevima su se kretali, osim toga, nastanili su Grenland, pa čak i kratkoročno dio sjeveroistočne obale Sjeverne Amerike. No osim sjeverozapadne Europe, Vikinzi su plovili i do južne Europe i tamo vršili pljačku po obalnim mjestima Mediterana, ali Vikinzi nisu bili jedini pirati na Sredozemlju. Većina su zapravo bili Muslimani, a muslimanska enklava na jugu Italije je bila središte trgovine robljem prema Magrebu. Muslimanski pirati su imali svoje baze u Kandiji na Kreti, Tarsusu, Tripoliju, u aglabidskoj i fatimidskoj Siciliji i Magrebu te u Andaluziji u južnoj Iberiji. Upravo ova činjenica otežava interpretaciju dokaza o vikinškoj aktivnosti na Sredozemlju tijekom 9. stoljeća, jer iako piratski napadi, u određenoj mjeri, jesu ostali zabilježeni, može se zaključiti da nije pridodavana osobita važnost samom porijeklu pirata.²¹

Godine 859., biskup Troyesa, Prudencije (843. – 861.), je zabilježio vikinške napade u južnoj Zapadnoj Franačkoj u Analima Sv. Bertina. On te napadače naziva *pyratae Danorum* (hrv. danski pirati). On piše kako su oni kroz Gibraltar uplovili u Sredozemlje te uplovili u rijeku Rhonu i tamo pustošili obalna mjesta i samostane. Isto tako, biskup grada Vienne, Ado (860. – 874.), je vodio kroniku do 869. godine, no on nije zabilježio te napade, mada to ne znači

²⁰ Cravetto, *Povijest* 6, 290.

²¹ Ann Crystin, *Vikings in the South: Voyages to Iberia and the Mediterranean* (London; New Delhi; New York; Sydney: Bloomsbury Publishing, 2015), 57.

da se oni nisu tada dogodili. On se u svojim kronikama dotakao saracenskih pirata koji su napadali grad Vienne i Septimaniju. I grad Camarque je navodno bio mjesto vikinškog tabora, no tamo su i Saraceni imali trgovačku luku, koji su isto vršili piratske napade u okolici. Zbog tog cijelog konteksta, može se pretpostaviti da vikinški tabori i privremena naselja u južnoj Franačkoj nisu gledani kao nešto izvanredno, već kao samo još jedna skupina stranaca, odnosno, *conventus* na Sredozemlju.²²

Nadalje, prema Analima Sv. Bertina (također spominjanima i kao Bertinski anali) i Kronikama Alonsa III., doznaje se da su Vikinzi dva puta prezimili u Franačkoj ili drugdje na Sredozemlju, a Ermentar od Noirmoutiera, redovnik iz Tournusa, navodi da su Vikinzi koji su bili u Franačkoj napali Italiju 857. godine. Prema tome je sasvim moguće da su Vikinzi pljačkali po Italiji prije nego su se vratili u sjevernu Zapadnu Franačku i da su tamo prenijeli informacije te da su drugi Vikinzi saznali o Italiji preko njih. U Analima Sv. Bertina se također spominje da su Vikinzi pljačkali po Italiji 860. godine, a navodi se i kako su opustošili Pisu tijekom jednog pljačkaškog pohoda.²³

Ovdje se vjerojatno radi o manjoj vikinškoj floti, onoj istoj koja se nakon napada na Pirinejski poluotok skupila 859. kod izvora rijeke Rhone i opljačkala obale Provanse. Oni su od tamo vrlo lako mogli doći do obala Toskane. Osim Pise, navodi se da su opljačkali i grad Luni, te ploveći uz rijeku Arno došli i do Fiesolea nedaleko od Firence. Italija je, ipak, u većoj mjeri bila pošteđena vikinških napada.²⁴

²² Crystin, *Vikings in the South*, 58-59.

²³ *Isto*, 59-60.

²⁴ Cravetto, *Povijest* 6, 280.

3. Dolazak Normana u Italiju

3.1. Razlozi napuštanja Normandije

Normanska osvajanja u južnoj Italiji započinju na sličan način kao njihovo osvajanje Normandije u Neustriji, a jedan od razloga koji se navodi, koji je i vrlo vjerojatan, je taj da je sama Normandija postala prenapučena te nije bilo dovoljno resursa za sve.²⁵ Indikativan je i način na koji su oni odlazili, to jest, tko je točno odlazio, upravo zbog svoje tipičnosti u srednjovjekovnoj Europi. Naime, to su bili mnogi sposobni muškarci iz normanskih plemićkih obitelji.²⁶ Najčešće mlađi sinovi koji se nisu mogli nadati nekoj velikoj ili ikojoj obiteljskoj ostavštini, jer je primogenitura²⁷ bila česta praksa u tom povijesnom periodu, ne samo kod Normana, već kod feudalnog plemstva u općem smislu. Upravo zbog toga, oni formiraju svoje ratničke družine i odlaze iz Normandije u potrazi za boljim prilikama. Oni u tom trenutku više nisu bili oni Vikinzi kao njihovi predci koji su bili bolje upoznati sa pomorstvom, već su bili istrenirani za borbu na konjima.²⁸

Sam razlog njihovog zanimanja za južnu Italiju bio je slučajan. Normani koji su prvotno išli u Italiju ili prolazili kroz nju, nisu to činili zbog priča o prijašnjim pljačkama Vikinga po Sredozemlju u 9. stoljeću, koje jesu ostale u tradiciji francuskih Normana, ali ne može se tvrditi da su pobuđivale nekakve osjećaje kod Normana 11. stoljeća. Oni su prolazili kroz Sredozemlje krećući se prema Svetoj Zemlji. Dakle, prvotno se radilo o hodočasnicima i pustolovima. Tako je 1066. godine jedna grupa normanskih hodočasnika uspješno pomogla Salernitancima u obrani protiv Saracena. Tada su se u južnoj Italiji raširile priče o Normanima koji su ubrzo postali traženi kao plaćenička snaga među vladarima koji su se natjecali za prevlast na području južne Italije. Napuljski vojvode, bizantski kapetani i grofovi Salerna i Capue su se natjecali za dobivanje usluga Normana. Zauzvrat su Normani počeli dobivati i prva zemljišta na kojima će izgraditi svoju buduću snagu.²⁹

3.2. Stanje južne Italije za vrijeme dolaska Normana

Nakon odlaska iz Normandije u svojim ratničkim skupinama, oni su se većinski financirali pljačkom i služenjem stranim vladarima kao plaćenici u njihovim pohodima, ratovima i

²⁵ Chibnall, *The Normans*, 75.

²⁶ *Isto*

²⁷ Primogenitura ili prvorođstvo je tradicija nasljeđivanja gdje prvorođenci imaju prednost u nasljeđivanju.

²⁸ Cravetto, *Povijest* 6, 532.

²⁹ *Isto*, 292-293.

zavadama. Uz to su počeli tražiti i zemlju koju bi mogli naseliti, što je dovelo do oduzimanja zemlje od prijašnjih saveznika i nametanja svoje vlasti nad tim područjem.³⁰ Iz ovakve perspektive, prvotno doseljavanje Normana u južnu Italiju podsjeća na dolazak Angla, Sasa i Juta u Veliku Britaniju koji su prije same invazije i preuzimanja vlasti bili, po rimskom običaju, *foederati*, odnosno, saveznici kojima je dana zemlja zauzvrat za obranu od stranih neprijatelja.

Kao što je sjeverozapadni dio Zapadne Franačke bio za Vikinge lagana meta zbog raspada Karolinškog Carstva i nemogućnosti obrane od stalnih vikinških pljački zbog slabih vladara, južna je Italija bila u sličnoj situaciji, samo puno složenijoj zbog velikih kulturalnih razlika i manjka središnje vlasti. Samim raspadom Zapadnog Rimskog Carstva dolazi do mnogobrojnih promjena u Italiji. Italiju pogađaju brojne invazije i to se odrazilo na administraciju, kulturu i etnički sastav stanovništva.³¹

Dok je Bizant uspio očuvati vlast nad dijelom južne Italije, točnije u Apuliji i Kalabriji, postojala je još i langobardska vlast u unutrašnjim i brdovitim pokrajinama kao mali ostatak moći Langobardskog kraljevstva koje su još u 8. stoljeću razorili Franci. Pored toga, Sicilijom su tada vladali Arapi, odnosno Saraceni.³² Grci su živjeli većinom na teritoriju jugoistočne Italije, a bilo ih je i na Siciliji. Postojale su, također, i nezavisne države kao što su to bile kneževine Napulj, Gaeta i Amalfi, koje su samo nominalno bile pod Bizantom, a langobardske su bile Salerno, Benevento i Capua. Sve one su periodično međusobno ratovale ili sklapale savezništva kako bi se obranile od saracenskih napada po obali. Upravo u takvom kontekstu u 11. stoljeću dolaze Normani u funkciji plaćenika.³³ Smatra se da se Normani na jugu Italije po prvi puta pojavljuju oko 1017. godine.³⁴

3.3. Okolnosti ulaska u plaćeničku službu

Vilim Apulski, kroničar 11. i 12. stoljeća, spominje susret normanskih hodočasnika kod svetišta svetog Mihovila na poluotoku Garganu s tadašnjim langobardskim grofom Apulije pod nominalnom vlašću Bizanta, Melom iz Barija (1015. – 1020.). On je u tom trenutku bio vođa pobune protiv bizantske vlasti. Također, normanski hodočasnici se spominju i u gradovima oko Salerna, gdje su pritisak vršili Saraceni, a knez Salerna je tada bio Guaimarije IV. (1027. –

³⁰ Chibnall, *The Normans*, 75.

³¹ Isto, 75.

³² Giuliano Procacci, *Povijest Talijana* (Zagreb: Barbot, 1996), 14.

³³ Chibnall, *The Normans*, 76.

³⁴ Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, ur. Branimir Donat (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990), 495.

1052.) koji je bio prisiljen braniti Salerno od napada Saracena.³⁵ Britanski povjesničar Edmund Curtis spominje da kada je Melo digao bunu protiv Bizanta iz Barija, njemu su se pridružili langobardski vladari Guaimarije IV. od Salerna i knez Beneventa i Capue Pandulf III. (981. – 1014.). Bizant vraća kontrolu nad Barijem 1010. godine, a Melo odlazi u izgnanstvo. On se vraća 1015. godine i odlazi u svetište sv. Mihovila u Monte Garganu gdje susreće spomenute normanske hodočasnike.³⁶ Langobardi su prvi krenuli privlačiti normanske hodočasnike i avanturiste kako bi ih mogli koristiti za borbu protiv Saracena i Grka koji su se širili na štetu Beneventa i Salerna. Cjelokupna situacija se dodatno zakomplicirala zbog Bizanta i Papinstva koji su oboje polagali pravo na vlast u toj regiji. Upravo zbog tih konstantnih prijetnji i sukoba u južnoj Italiji zbog velikog kulturnog i političkog pluralizma, Normani koji su se vraćali sa hodočašća iz Jeruzalema ili svetišta sv. Mihovila u Monte Garganu u Apuliji, bili su uvučeni u lokalne sukobe. Benediktinski redovnik i kroničar iz 11. stoljeća u Francuskoj, Rudolf Glaber (985. – 1047.), zapisao je kako se jedna grupa Normana vratila u Normandiju sa pričama o Italiji kao zemlji bogatstva te kao zemlji koja je zahvaćena ratom. Time su prostor južne Italije predstavili kao izuzetno dobru priliku za zaradu dobro istreniranim i ratno vještim muškarcima u Normandiji, a ona se vjerojatno činila najprimamljivija upravo već spomenutim članovima plemićkih obitelji koji nisu imali neku nadu za nasljedstvom.³⁷

3.4. Prva normanska naselja na jugu Italije

Nakon tog širenja vijesti o Italiji kao zemlji prilike za zaradu, Normani kreću za Italiju u organiziranim ratničkim družinama. Jedan od njihovih ranijih vođa, koji će postati grof Averse, je bio Rainulf Drengot (1030. – 1045.). On nije krenuo putem Italije zbog prilika u Normandiji i svojeg mogućeg ili nemogućeg nasljedstva, već je, prema navodima, bio prognan iz Normanskog vojvodstva zbog toga što je počinio nekakav nasilan zločin. On svojim dolaskom u južnu Italiju stupa u služnu napuljskog vojvode Sergija IV. (1002. – 1036.) koji je upravo tada ratovao protiv Capue. Može se zaključiti da je Rainulf Drengot bio vrlo uspješan u svojoj službi pod Sergijem IV. jer ga je on 1028. godine i nagradio tako što mu je dao Aversu, mjesto nedaleko od Napulja, da tamo vlada kao njegov vazal te je uz to sklopio brak između svoje sestre i Drengota, što je legitimiziralo Drengotovu vlast nad tim područjem.³⁸ Drengot s gradom

³⁵ Cravetto, *Povijest* 6, 528.

³⁶ Edmund Curtis, *Roger of Sicily and the Normans in lower Italy, 1016-1154* (New York: G.P. Putnam's Sons, 1912), 32., pristup ostvaren 8. IX. 2023., <https://archive.org/details/rogerofsicilynor00curtuoft/page/56/mode/2up>.

³⁷ Chibnall, *The Normans*, 76.

³⁸ *Isto*, 76.

Aversom, na upravu dobiva i okolne tvrđave s pripadajućim teritorijem. Razlog zašto je Sergije IV. to napravio nije samo da nagradi Drengota zbog uspješnog rata protiv Capue, već mu je to bilo od strateške važnosti. Aversa se nalazila na strateškom položaju između Napulja i Capue, te naseljavanjem normanskih vitezova u tom predjelu, osigurao je mogućnost odbijanja svakog pokušaja napada Capue na Napulj.³⁹

Upravo je Aversa bila najranije normansko naselje na jugu Italije, a takvo naselje je omogućilo daljnju normansku ekspanziju na Capuu i Gaetu. Tu nije bio kraj jer je ovo bio samo prvi val normanskog naseljavanja na jugu Italije. Nakon Drengota, dolaze i druge skupine Normana, a jedna od njih naseljava mjesto Melfi između Napulja i Barija. Upravo u ovom drugom valu naseljavanja dolaze primarni sudionici izgradnje normanske države na jugu Italije, a to je obitelj Hauteville koja objedinjuje sve Normane u južnoj Italiji u jednu kohezivnu skupinu pridošlica u toj regiji.⁴⁰

U Apuliji je bila slična situacija koja je bila pogodna za Normane. Tamo Vilim Željezne Ruke (1042. – 1046.), koji postaje grofom Apulije, i njegovi vitezovi sudjeluju u zamršenim pobunama protiv Bizanta. Postupno su uspjeli zavladatai čitavim zapadnim područjem Apulije, od visoravni u Ofantu do Matera i dobrim dijelom jadranske obale do Taranta. Oni su priznavali suverenost lokalne aristokracije jer im je to bilo jamstvo za ostanak na teritoriju kojeg su zauzeli. Zbog toga su se 1042. godine stavili u službu Guaimarija IV., salernitanskog kneza, kako bi, putem vazalske zakletve dobili službeno priznanje. Iste te godine proglašavaju grofoviju sa središtem u Melfima, koji postaje i središte svih budućih vojnih pothvata Normana.⁴¹

³⁹ Cravetto, *Povijest* 6, 529.

⁴⁰ Chibnall, *The Normans*, 76.

⁴¹ Cravetto, *Povijest* 6, 531.

4. Dinastija Hauteville

Pripadnici obitelji Hauteville, još nazivani i Altaville u Italiji, koji su došli u južnu Italiju tijekom, već spomenutog, drugog vala normanskog naseljavanja, razlikuju se od Rainulfa Drengota po tome što oni nisu bili prognanici, već djeca Tankreda od Hautevillea (c. 980. – 1041.), plemića i zemljoposjednika na poluotoku Cotentinu u Normandiji, a njegova imanja nisu bila dovoljno velika kako bi uzdržavala svu dvanaesticu njegovih sinova.⁴² Tankred je zbog svojih ratničkih vještina uspio ući u službu normanskog vojvode Rikarda II (996. – 1026.), djeda engleskoga kralja Vilima Osvajača (1066. – 1087.), zbog čije je spretne ženidbene politike Vilim i polagao pravo na Englesko prijestolje.⁴³ Rikard II. stavlja Tankreda na čelo 10 vitezova, što je bila jedna od osnovnih jedinica normanske vojske.⁴⁴ Postoji više teorija o porijeklu same obitelji, jedna je ta da je Tankred potomak Vikinga imenom Hiallt koji je bio aktivan u Normandiji oko 920. godine, nedugo nakon što je vojvodstvo osnovano 911. godine. Hiallt je navodno osnovao selo *Hialtus Villa* (*Hjaltvik* na nordijskom) na poluotoku Cotentinu.⁴⁵ Međutim, zastupljenija je teorija da njihovo ime potječe od sela Hauteville-la-Guichard.⁴⁶

Tankred je sa prvom ženom imao sveukupno petoricu sinova: Vilima Željezne Ruke, Drogona, Umfreda, Galfreda i Serlu. Sa svojom drugom ženom, Fresendom, imao je sedmoricu sinova: Roberta Guiscarda, Maugera, Vilima, Alfreda, Huberta, Tankreda i Rogera. Svi njegovi sinovi su od djetinjstva trenirali ratničke vještine te su izrasli u sposobne ratnike spremne na ratovanja koja su ih očekivala na jugu Italije. Oni su se svi zajedno složili da očeva ostavština nije dovoljna da bi se pravedno raspodijelila među njima dvanaesticom te su oni u različito vrijeme otišli u potrazi za drugim prilikama, ostavljajući naslijeđe mlađim sinovima. Njih su čak petorica uspjeli postati grofovi i vojvode koji su zajedničkim snagama izgradili kraljevstvo kojim će vladati njihovi potomci do kraja 12. stoljeća.⁴⁷ Tijekom svega nekoliko desetljeća od dolaska u južnu Italiju, obitelj Hauteville formira čvrsto kraljevstvo u kojem će se ostvariti

⁴² Chibnall, *The Normans*, 76.

⁴³ David C. Douglas, *William the Conqueror* (Berkeley; Los Angeles: University of California Press, 1964), 160., pristup ostvaren 10. IX. 2023., https://archive.org/details/williamconqueror0000davi_d2y7/page/n7/mode/2up

⁴⁴ Chibnall, *The Normans*, 76-77.

⁴⁵ James S. Hill, *The place-names of Somerset* (Bristol: St. Stephen's printing works, 1914), 256., pristup ostvaren 10. X. 2023., <https://archive.org/details/cu31924028058208>

⁴⁶ Stanley Ferber, *Islam and the Medieval West* (Binghamton: State university of New York at Binghamton, 1975), 46.

⁴⁷ Chibnall, *The Normans*, 77.

sinteza normanske učinkovitosti i grčke i arapske kulture koje su duboko obilježile jug Italije i Siciliju.⁴⁸

4.1. Postavljanje temelja dinastijske moći u južnoj Italiji

Vilim Željezne Ruke i Drogon (1046. – 1051.) su započeli svoju plaćeničku karijeru u južnoj Italiji u službi langobardskih vojvoda i kneževa, a ponekad i Bizanta. Tako su 1038. godine sudjelovali i u jednom neuspjelom pothvatu Bizanta da povrati Siciliju od Saracena gdje su se istakli kao plaćenici.⁴⁹ U toj istoj bitci je sudjelovao, na strani Bizanta, Harald Hardrada (c. 1015. – 1066.), budući kralj Norveške od 1046. godine.⁵⁰ Kada je bizantska vojska bila poražena, otpor protiv bizantske vlasti se u Apuliji ponovno pojačao, ovoga puta predvođen sitnim langobardskim plemićem iz Apulije, Arduinom. Vilim i Drogon su se priključili Arduinu te je on s njima 1040. godine ugovorio da će podijeliti novoosvojena područja po pola, no oni se brzo odvajaju i osvajaju većinu Apulije.⁵¹ Kada su već bili dovoljno upoznati sa političkim i geografskim stanjem južne Italije, postupno su počeli nametati svoj autoritet, prije svega Grcima. Nedugo je zatim, 1042. godine, Vilim Željezne Ruke uspostavio vlast nad Apulijom pod pokroviteljstvom Guaimarija IV., kneza Salerna i Capue te grofa Amalfija i Gaete. Nakon Vilimove smrti, njegovu vlast nasljeđuje njegov mlađi brat Drogon 1046. godine kada dobiva titulu „grof Normana čitave Apulije“ od Henrika III. (1046. – 1056.), cara Svetog Rimskog Carstva.⁵² Vilim i Drogon su time položili temelje normanske vlasti u južnoj Italiji, ali i vlasti obitelji Hauteville. Isto tako, njihov mlađi brat koji će kasnije postati vojvodom Apulije, Kalabrije i Sicilije, Robert Guiscard (1059. – 1085.), učvršćuje normansku vlast u pokrajini Kalabriji. Već 1047. godine, na jugu Italije su postojale tri normanske političke tvorevine. To su bile grofovija Aversa pod grofom Rikardom Drengotom (1049. – 1078.), nećakom Rainulfa Drengota te grofovije Apulija i Kalabrija pod Drogom.⁵³

Normani i obitelj Hauteville u južnoj Italiji ubrzo dolaze na loš glas kao brutalni vladari, pogotovo zbog svoje agresivnosti i pretenzija prema Beneventu. Ta činjenica je razljutila tri vrlo bitne figure u Europi u to vrijeme: papu, zapadnog i istočnog cara, odnosno careve Svetog Rimskog Carstva i Bizanta.⁵⁴ Bitno je naglasiti da Normana u tim podvizima nije bilo mnogo.

⁴⁸ Cravetto, *Povijest* 6, 293.

⁴⁹ Šišić, *Povijest Hrvata*, 495.

⁵⁰ Curtis, *Roger of Sicily* 42.

⁵¹ Šišić, *Povijest Hrvata*, 495.

⁵² Chibnall, *The Normans*, 77.

⁵³ Šišić, *Povijest Hrvata*, 533.

⁵⁴ Chibnall, *The Normans*, 77.

Njih nije bilo više od tisuću plaćenika koji su, kako se navodi, stigli između 1050. i 1075. godine, što znači da ih je prije toga, za vrijeme djelovanja Vilima i Drogonu bilo još manje. Malobrojni su, također, bili i normanski kolonizatori koji su imigrirali u južnu Italiju do sredine 12. stoljeća.⁵⁵

⁵⁵ Cravetto, *Povijest* 6, 293.

5. Protu-normanska koalicija

Nakon smrti Vilima 1046. godine, Drogon preuzima vlast te šalje svog mlađeg brata Roberta da pokori Kalabriju, što on radi na brutalan način, pustošenjem i krađom od lokalnog stanovništva. Ovo je samo primjer iz kojega se može iščitati zašto su Normani bili na lošem glasu u regiji. Vijest da Normani pljačkaju, muče i ubijaju po Apuliji, Kalabriji i Kampaniji uskoro dolazi i do pape Lava IX (1049. – 1054.), kao i ona da nisu štedjeli ni crkve ni samostane.⁵⁶ Papa Lav IX. je strahovao zbog normanske ekspanzije, a još uz to, stanovnici Italije nisu više željeli trpjeti normansku pljačku. Tako je jednom prilikom normanski opat samostana Fécamp, Ivan (1028. – 1056.), osobno pisao papi i sumirao osjećaje Talijana prema Normanima:

„Mržnja Talijana prema Normanima se toliko razvila i razbuktala kroz talijanske gradove da rijetko tko normanske pripadnosti može sigurno putovati, čak i ako je na pobožnom hodočašću, jer će biti napadnut, odvučen, svučen, pretučen i bačen u lance te će često umirati, izmučen u prljavom zatvoru.“⁵⁷

U Rim je dolazilo, upravo iz tog razloga, više delegacija koje su tražile papinsku intervenciju protiv Normana. Papa tada ne samo da vidi Normane kao buduću prijetnju papinskim posjedima u središnjoj Italiji, već kao i prijetnju papinskom autoritetu nad kršćanskim svijetom. On je uvidio da može pokrenuti pravedan rat. Njegov *casus belli*, odnosno povod ratu, je bio Benevento kojemu su prijetili Normani, a kojega je još Karlo Veliki darovao Crkvi par stoljeća prije.⁵⁸ Ti normanski upadi u Benevento su zabrinjavali papu i zbog političke stabilnosti u regiji, a Benevento se nalazio na strateškoj poziciji, okružen Papinskom Državom, Svetim Rimskim Carstvom i novopečeni normanskim posjedima. Benevento, koji je prije odbijao priznati vlast i papi i svetorimskom caru, to čini bez pogovora 1051. kada daje potpunu i osobnu kontrolu grada papi Lavu IX. upravo zbog straha od Normana.⁵⁹

⁵⁶ Filippo Donvito, „The Norman Challenge to the Pope: The Battle of Civitate, June 18, 1053.“ *Medieval Warfare* 1, (2011) br. 2: 28., pristup ostvaren 7. IX. 2023., <https://www.jstor.org/stable/48577885>.

⁵⁷ Graham Loud, *The Age of Robert Guiscard: Southern Italy and The Norman Conquest* (London; New York: Routledge, 2013, 114-115.

⁵⁸ Donvito, „The Norman Challenge“, 28.

⁵⁹ Loud, *The Age of Robert Guiscard*, 115.

5.1. Vojni pohod pape Lava IX.

Godine 1052., papa Lav IX. odlazi u Njemačku tražiti pomoć od svog rođaka, sveterimskog cara Henrika III., koji mu, kako bi mu udovoljio, priznaje vlast nad Beneventom i teritorijem južne Italije, ali mu nije želio pružiti vojnu pomoć, stoga je papa bio primoran okupiti vlastitu vojsku. Na putu prema Italiji, unajmio je 700 švapskih vitezova, plaćenika, a na putu su mu se priključivali i drugi, čak i langobardski knezovi i baruni koji su voljno pristupali papinskoj vojsci protiv svojih nekadašnjih saveznika Normana, koje su koristili kao plaćenike u vlastitim ratovima. On sveukupno sakuplja oko 6000 vojnika kod Beneventa i odlazi prema Sipontu u Apuliji kako bi svojoj vojsci priključio bizantske trupe iz Barija. Pošto je papa preuzeo generalsku ulogu i pošao u Apuliju, to je Normanima dalo vremena da okupe svoju vojnu silu, no ovoga puta bez regionalnih saveznika, a prijetnja im je bila čitava koalicija oformljena protiv njih.⁶⁰

Umfred (1051. – 1057.), sada grof Apulije pošto je Drogon umro 1051. u sumnjivim okolnostima, udružuje svoju vojsku s onom Rikarda Drengota iz Averse, nećakom Rainulfa iz prvog vala normanskog naseljavanja južne Italije, te s onom svoga mlađeg brata Roberta Guiscarda iz Kalabrije. Sveukupno su imali oko 3000 vitezova na raspolaganju. Pošto je papa imao duplo veću brojčanu snagu, a i još je računao na pojačanje od Bizanta, Normani su se odlučili na strateški pristup i izbjegavanje bitke ako je to bilo moguće. Njihov plan je bio presjeći papi put prije nego se udruži s bizantskim trupama. Tako Normani, 17. lipnja 1053. godine, nailaze na utaborenu papinsku vojsku kod grada Civitaea, no Normani su papu odmah pozvali na mirovne pregovore jer nisu željeli ratovati protiv njega, već su bili spremni zakleti mu se na vjernost ako im on prizna sve dosad stečene teritorije. Papa se na te pregovore nije odazivao, vjerojatno jer je odugovlačio kako bi dao dovoljno vremena njegovim bizantskim saveznicima da stignu kao pojačanje.⁶¹

Njemački su plaćenici, navodno, prema zapisima Vilima Apulskog, normanskog kroničara iz 11. stoljeća, ismijavali Normane zbog njihova niska rasta te su se obratili papi ovim riječima:

„Naredi Normanima da odlože svoje oružje, napuste Italiju i vrate se u svoju domovinu. Ako odbiju, želimo da odbiješ njihove uvjete mira i zanemariš njihovu poruku. Nisu još iskušali

⁶⁰ Donvito, „The Norman Challenge“, 28.

⁶¹ *Isto*

njemačke mačeve. Neka padnu mrtvi pod našim mačevima ili nevoljko budu prisiljeni napustiti ovu zemlju, koju ne žele napustiti svojevolutno.“⁶²

Navodno papa nije mogao obuzdati Nijemce te se normanski glasnici vraćaju u svoj tabor s lošim vijestima.⁶³ Ne može se, međutim, potvrditi točnost opisanog događaja i vrlo je moguće da je Vilim Apulski taj događaj, kada Nijemci ismijavaju Normane, izmislio kako bi Normane prikazao u što boljem svjetlu, a njihove neprijatelje kao antagoniste. To se može i zaključiti zbog činjenice da je Vilim Apulski pisao svoje djelo *Gesta Roberti Wiscardi* (hrv. Djela Roberta Guiscarda), što je zapravo epska pjesma, između 1097. i 1099. godine, desetljeće nakon Robertove smrti, a četiri desetljeća nakon same bitke kod Civitatea. Moguće je da je Vilim Apulski bio dvoranin Robertova nasljednika, vojvode Rogera Borse (1085. – 1111.) za kojeg se smatra da je mogao naručiti *Gestu* od Vilima Apulskog s namjerom da ojača svoj legitimitet kao Robertov nasljednik naspram svog starijeg brata, budućeg (ili trenutnog, ovisno kada je *Gesta* točno napisana) kneza Antiohije, Bohemunda (1098. – 1111.). Ta pretpostavka se temelji na Vilimovoj sigurnošću s kojom piše da je Roger Borsa Robertov pravi nasljednik. Iz tih razloga se može pretpostaviti da Vilim Apulski nije bio pouzdan i nepristran kroničar pa je vrlo moguće da se opisan događaj pred bitku kod Civitatea nije dogodio kako ga je on napisao.⁶⁴

5.2. Bitka kod Civitatea

Uz papino odbijanje pregovora, Normani su imali još jedan velik problem, a to je da im je još tijekom puta do Civitatea ponestalo zaliha. Navodi se da su bili gladni tri dana, a apulski seljaci su im odbijali pomoći i dati im žito, odnosno pobunili su se protiv vlasti Normana i nadali se pobjedi pape Lava IX. Normani su se gladni spremili na bitku te idući dan, 18. lipnja, bitka i započinje. Normani su bili svjesni svoje brojčane inferiornosti pa su se odlučili pouzdati u snagu juriša svoje teške konjice. Sredinom 11. stoljeća, Normani su bili poznati po svojoj teškoj konjici koja je im je često donosila prevagu u bitkama.⁶⁵ Upravo je normanska konjica izvojevala pobjedu Vilima Osvajača nad kratkotrajnim engleskim kraljem Haroldom II. (1066.) kod Hastingsa.

⁶² Vilim Apulski, *The Deeds of Robert Guiscard*, prev. Graham Loud (Leeds: University of Leeds, 1995), 19., pristup ostvaren 16. IX. 2023., <https://ims.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/29/2019/02/William-of-Apulia.pdf>

⁶³ Donvito, „The Norman Challenge“, 29.

⁶⁴ Kenneth Baxter Wolf, *Making History: The Normans and their Historians in Eleventh-Century Italy* (Philadelphia: University of Pennsylvania, 1995) 123-124., pristup ostvaren 3. X. 2023., <https://archive.org/details/makinghistorynor000wolf>

⁶⁵ Donvito, „The Norman Challenge“, 29.

Upravo je tako bilo i kod Civitatea, Normani su izvojevali pobjedu nad papinskom vojskom zbog svoje teške konjice, zbog koje se većina papinske vojske razbježala, a jedino su, prije spomenuti, švapski vitezovi odolijevali normanskim napadima, no bez podrške, krila i leđa su im ostala nezaštićena te su ih Normani uspjeli poraziti. Nakon bitke, građani Civitatea, vjerojatno jer su željeli izbjeći napad Normana na grad, su svojevolumno predali papu napadačima. Navodno, kada je papa stupio pred Normane, prije nego što su ga zatočili, poklonili su mu se, a on je ostao zatečen jer je mislio da će biti predan barbarima.⁶⁶ Moguće objašnjenje ovoga događaja, ako se zbilja tako odvijalo kako navodi literatura, je to da Normani nisu htjeli riskirati božji gnjev te da su i dalje poštovali papin autoritet kao božjeg izaslanika i kao moguće iskupljenje za poraz njegove vojske, što su u ovom slučaju vjerojatno smatrali samoobranom, a vidi se i iz događaja prije bitke, kada su pozivali papu na pregovore, da nisu planirali voljno zaratiti s njim.

5.3. Posljedice bitke kod Civitatea

Kada je papa Lav IX. pao u normansko zarobljeništvo, i dalje je mislio da će moći reformirati koaliciju, ovoga puta sa sveterimskim carem Henrikom III. i bizantskim carem Konstantinom IX. (1042. – 1055.), ali nakon devet mjeseci zarobljeništva, kada je uvidio da Henrik ne planira slati vojsku u Italiju, napokon Normanima priznaje posjede osim Beneventa gdje je zadržao svoju vlast. On je pušten na slobodu 12. ožujka 1054. i vraća se u Rim, gdje umire već nakon mjesec dana. Bitka kod Civitatea je vrlo važna bitka srednjovjekovne povijesti koja je postavila Normane kao vodeću vojnu silu u Italiji koja je uspjela obraniti ono što su ranije u kratkom periodu stekli. Nadalje, Normani su imali još sreće jer nedugo nakon smrti Lava IX., događa se crkveni raskol između istočne i zapadne Crkve te Papinska država gubi vrlo važnog saveznika protiv Normana, Bizant.⁶⁷

Ispostavit će se kasnije, 1058. godine, da im to savezništvo protiv Normana nije bilo ni potrebno, jer su tada dvojica pape polagala pravo na Svetu Stolicu, Benedikt X. (1058. – 1059.) i Nikola II. (1059. – 1061.) koji nije imao veliku podršku te se obraća Normanima za pomoć. Rikard Drengot šalje 300 vitezova s kojima je Nikola II. zarobio Benedikta X. i ušao u Rim. Godine 1059., papa Nikola II. Rikardu daje titulu kneza Capue, a Robertu Guiscardu, koji je naslijedio svog starijeg brata Umfreda, koji je u međuvremenu umro, titulu vojvode Apulije, Kalabrije i Sicilije. Zauzvrat, Normani su se zakleli braniti Crkvu i njene posjede. Njihovi

⁶⁶ Donvito, „The Norman Challenge“, 32.

⁶⁷ *Isto*, 33-34.

posjedi su napokon bili legitimizirani, a papa je stekao moćnog saveznika na jugu Italije u slučaju rata sa Svetim Rimskim Carstvom.⁶⁸

To zbližavanje Normana i Crkve se nije dogodilo slučajno, već kada je Robert Guiscard sjedinio Apuliju i Kalabriju nakon Umfredove smrti 1057. godine, papinski dvor je promijenio politiku na poticaj arhiđakona Hilderbranda, koji je kasnije poznatiji kao papa Grgur VII. (1073. – 1085.). Uvidjeli su da će približavanjem Normanima imati više koristi. S jedne strane protiv rimskog plemstva koje se nije htjelo odreći svoje uloge u izboru pape, koji su, uostalom, i izabrali protupapu Benedikta X., a s druge strane, u slučaju nužde protiv sveterimskog cara. Također, kada je papa Nikola II. dao grofu Rikardu titulu kneza Capue, Rikard je već bio u procesu osvajanja te kneževine, koju zauzima 1062. godine, a Robert, pošto je postao vojvodom Apulije, Kalabrije i Sicilije, kreće u osvajanje Sicilije kojoj je bio vladar samo nominalno. U tome je imao podršku svog najmlađeg brata, kojemu će Siciliju i dati na upravljanje, Rogera (1071. – 1101.).⁶⁹

⁶⁸ Donvito, „The Norman Challenge“, 34.

⁶⁹ Šišić, *Povijest Hrvata*, 534.

6. Vladavina Roberta Guiscarda

Ne zna se točno kada je Robert došao u južnu Italiju. Pretpostavlja se da se to dogodilo između 1046. i 1047. godine. Prvih godina nakon dolaska u Italiju je bio primoran živjeti kao razbojnik zbog siromaštva i neprijateljstva ostalih Normana, a čak su sumnjičavo na njega gledala i njegova braća. 1057. godine je ipak naslijedio svog starijeg brata Umfreda kao grof Apulije koji mu je bio povjerio brigu o sinu Abelardu (c. 1044. – 1081.) i koji je trebao naslijediti Umfredove titule.⁷⁰ Navodno je Umfred na smrtnoj postelji povjerio Robertu na čuvanje oba sina, Abelarda i Hermana (c. 1045. – 1097.) te mu je Robert obećao da će poštovati njihova prava, no normanski velikaši ga, unatoč tome, odabiru kao grofa Apulije.⁷¹ Detalji tog nasljeđivanja nisu posve jasni, ali se nagađa da je Robert mogao bez opozicije preuzeti bratove titule zbog prestiža i moći koje je stekao pokoravanjem Kalabrije. Do kraja vladavine Umfreda, normanski grofovi su vladali neovisnim državicama u dogovoru sa salernitanskim knezom, no Robert se uspio izdići iznad svih njih. Razlozi tome su bili njegove vojne pobjede, zbližavanje s papinstvom te brak s kćeri Guaimarija IV., Sihelgajtom (1040. – 1090.).⁷²

Vladavina Roberta Guiscarda je najviše obilježena time što je on sa svojim bratom Rogerom pokorio skoro čitavu južnu Italiju te je položio temelj za izgradnju kraljevstva. Robert je nosio nadimak Guiscard (lasica), koji je navodno odražavao njegovu lukavost i pamet. Roberta, bizantska princeza Ana Komnen (1083. – 1153.) koja je pisala o vladavini svog oca, cara Aleksija I. (1081. – 1118.), u svojoj *Aleksijadi* opisuje kao oholu osobu sa umom podlaca, kao hrabrog ratnika, lukavog u osvajanju bogatstva i moći od velikih ljudi te kao ambicioznog vojskovođu koji je bio zavidno usklađen i uglađen.⁷³

Iz Robertovog opisa, a i svega već prije spomenutog, može se pretpostaviti kakva je on bio osoba. Vjerojatno su svi Tankredovi sinovi bili sposobni ratnici, vješti u manevriranju političkim i vojnim zbivanjima, prilagodljivi svim situacijama. Ovaj opis se vjerojatno može primijeniti i na njih, barem u određenoj mjeri, ako se uzme u obzir da su svi oni imali sličan odgoj i izobrazbu. Sličan opis je imao i Roger, najmlađi Tankredov sin, koji u južnu Italiju stiže 1057. godine, a opisuje ga se kao genijalca, sličnog Robertu, no manje ambicioznog. Navodi se da je bio dobar organizator. Slično Robertu, i Roger je nakon dolaska živio kao pljačkaš u

⁷⁰ Cravetto, *Povijest* 6, 534.

⁷¹ Curtis, *Roger of Sicily*, 56.

⁷² Cravetto, *Povijest* 6, 534.

⁷³ Chibnall, *The Normans*, 78.

okolici Melfa.⁷⁴ Benediktinski redovnik iz 11. stoljeća, Galfred Malaterra je pisao o braći Hauteville u pismu Angeriju, biskupu Catanije u kojemu spominje i hvali svakog brata koji je došao u južnu Italiju. To pismo je povijesni izvor koji je nastao, kako Malaterra piše, Rogerovom voljom, odnosno on je Malaterri rekao da zapisuje njegova djela.⁷⁵⁷⁶

Sam Robert je glavni dokaz normanske prilagodljivosti. On je u svojim pothvatima iskoristio svo znanje koje je stekao kao bandit i plaćenik. Kako su Normani dolazili u malim skupinama koje su se sastojale većinom od ratnika, brzo su se prilagodili lokalnim uvjetima i pokoravali su sve vrijedno pokoravanja u svakoj regiji. Nadalje, toj lukavosti svjedoči i činjenica da su stupali u brakove s članovima već istaknutih obitelji u južnoj Italiji kako bi povećali svoj autoritet i legitimnost. U dijelovima južne Italije gdje su bili Langobardi, nametnuli su vlast kao vojvode aristokratskim obiteljima, dok nasuprot tome, Apulija nije imala pravu aristokraciju već administraciju sličnu Bizantu, što znači da je Robert naslijedio ne samo kulturno pluralistički teritorij, već i administrativno raznolik.⁷⁷

6.1. Robertova konsolidacija moći

Kada su normanski vojskovođe osvajali neko područje, ustaljena praksa je bila ta da su davali zemljišta svojim podanicima koji im postaju vazali, što se može primijetiti i u Engleskoj nakon bitke kod Hastingsa, a vladajuće institucije su se prilagođavale već postojećem društvu. Robert je za svoje vladavine preuzeo već utemeljen sustav poreza i držao je labavu vlast nad svojim vazalima, a njegova vlast u Apuliji je opisana kao legitimizacija već postojećih institucija. Nadalje, Robert gradi sebi dvorac u Melfiju, a to su činili i njegovi vazali na dodijeljenim im zemljištima. Ta izgradnja dvoraca je omogućila puno bolju i efikasniju organizaciju, kao i smišljanje kompleksnijih strategija za obranu i daljnje širenje posjeda pa i lakši nadzor i kontrolu nad samom regijom. Upravo zato je dovršetak osvajanja Kalabrije tekao puno lakše jer su dvorce koristili kao tabore odakle je vojska odlazila sustavno pustošiti zemlju. Nakon toga su ugovarali sporazume sa pojedinačnim gradovima, uzimali zakletve vjernosti i

⁷⁴ Curtis, *Roger of Sicily*, 57.

⁷⁵ Galfred Malaterra, *The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of Duke Robert Guiscard his Brother*, prev. Graham Loud, 2., pristup ostvaren 10. X. 2023., <https://ims.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/29/2019/02/Malaterra-1.pdf>

⁷⁶ Galfred Malaterra je subjektivan i nepouzdan jer pretjeruje s brojkama kako bi prikazao Normane u što boljem svjetlu. Navodi kako je 1038. na Siciliji Vilim Željezne Ruke sam sa skupinom normanskih vitezovao krenio na 60 000 Sicilijanaca. Tu brojku ponavlja i kasnije u pismu kada navodi da je 500 Normana pobijedilo 60 000 Grka kod Melfa. Malaterra, *The Deeds of Count Roger*, 9-10.

⁷⁷ Chibnall, *The Normans*, 78.

zahtijevali danak i službu, a sama Kalabrija je bila puno povoljnija za feudalne institucije od Apulije, koja je, kao što je prije rečeno, imala administraciju sličnu Bizantu.⁷⁸

Apeninski poluotok se podosta razlikovao kada je riječ o društvenoj organizaciji. S obzirom na društvenu organizaciju regije odakle sami Normani dolaze, Normani su svojom vladavinom, pogotovo za vrijeme Roberta Guiscarda, počeli uvoditi feudalne institucije u južnoj Italiji koja je do tada bila u kontrastu sa sjevernim dijelom poluotoka gdje su feudalne institucije presađene ranije i već su se aklimatizirale, dok na jugu nije došlo do takve modifikacije postojećih društvenih odnosa do dolaska Normana. Na kraju 11. stoljeća je ta situacija izgledala obrnuto. Na sjeveru i u središtu poluotoka se krenuo razvijati komunalni partikularizam dok je feudalni sistem polagano kopnio. Jug Italije i Sicilija su bili podvrgnuti jedinstvenom vladaru, a feudalne su ustanove tek odnedavno bile uvedene zajedno sa feudalnom hijerarhijom.⁷⁹ Može se reći da su Normani feudalizam ostvarili u okvirima zakonskih normi franačkog podrijetla, ali su se vješto prilagodili i otvorili prema lokalnim tradicijama, od kojih je najvažnije na društveno-ekonomskom planu bilo zemljoposjedničko gospodarstvo.⁸⁰

Robertov brat Roger je bio baziran u gradu Miletu do osvajanja Sicilije. On se oženio plemkinjom iz normanske obitelji Grandmesnil.⁸¹ Treba istaknuti da su Normani na sjeveru i jugu Europe bili i rodbinski povezani. Kao što je već spomenuto, samo neki pripadnici obitelji Hauteville su došli u Italiju, no dobar dio braće Hauteville je ostao u Normandiji. Obitelj Grandmesnil su bili podanici Vilima Osvajača, a Hugo Grandmesnil (1032. – 1098.), koji se borio kod Hastingsa, se isto tako oženio za kćerku Roberta Guiscarda.⁸²

6.2. Osvajanje Sicilije i pogled prema Istoku

Iako su Robert i Roger često imali nesuglasice oko posjeda, s vremenom su naučili razdijeliti moć jer bi nekakav sukob između njih dvojice svakako bio poguban za Normane u južnoj Italiji u cjelini, a iz vlastitih iskustava su znali da su jači zajedno. Tako Roger preuzima vodstvo nad invazijom Sicilije na koju su se usredotočili nedugo nakon bitke kod Civitatea, ubrzo nakon koje im je formalno priznat autoritet nad Sicilijom, no naravno, nisu mogli dobiti *de facto* vladavinu nad njom jer sam papa tamo nije imao autoritet zbog vlasti Saracena.⁸³ No

⁷⁸ Chibnall, *The Normans*, 79-80.

⁷⁹ Procacci, *Povijest Talijana*, 14.

⁸⁰ Cravetto, *Povijest* 6, 537.

⁸¹ Chibnall, *The Normans*, 79.

⁸² Procacci, *Povijest Talijana*, 15.

⁸³ Chibnall, *The Normans*, 80.

Roberta je svakako obvezivalo osvajanje Sicilije zbog ugovora iz Melfa 1059. godine sa papom Nikolom II. On je tim ugovorom dobio titulu vojvode Sicilije no obvezao se na borbu protiv nevjernika i oslobađanje kršćana od muslimanske vlasti. Normanima je svakako odgovaralo to što je Sicilija u tom trenutku bila u stanju anarhije jer su postojala trojica emira koji su se pobunili protiv kalifa Zirita iz Kairouana i između sebe podijelila otok.⁸⁴ Roger je do 1060. uspio osvojiti istočni dio Sicilije, no Palermo se opirao do 1072. godine, a muslimanski emirati su se zadržali na samom jugoistoku otoka i do 1091. godine.⁸⁵

Samo osvajanje Sicilije je teklo u više navrata, ali najbitnije je istaknuti da su Normani u kolovozu 1071. godine pokrenuli svoju drugu opsadu Palerma. Prva opsada 1064. godine je bila neuspješna, no ova kulminira normanskom provalom u grad 7. siječnja 1072. godine. Nakon toga su se branitelji Palerma još držali tri dana u unutarnjem dijelu grada, ali su se s vremenom predali. Tako je Roger dobio na upravu jedan od najvažnijih gradova budućeg kraljevstva.⁸⁶ Osvajanje Sicilije je teklo sporo iz više razloga. Jedan razlog su bile nesuglasice oko podjele teritorija između Roberta i Rogera. Drugi razlog su bile pobune vazala u Apuliji i težnja Bizanta da povрати izgubljena područja a jugu Italije. Kao još jedan razlog se navodi nepovjerenje kršćana na Siciliji prema Normanima. Normani su među stanovništvom južne Italije i Sicilije bili poznati po svojoj sklonosti nasilju te nehumanim i okrutnim metodama vladanja. Pogotovo Robert Guiscard, za kojega se navodi da je u Kalabriji bilo dovoljno spomenuti njegovo ime da bi se svećenici počeli zatvarati u podrumne svojih samostana, zaključavati blago i svete predmete, a seljaci bježati s polja i zaključavati se u svojim kućama.⁸⁷

Normani u Engleskoj su se, nakon njenog osvajanja 1066. godine, hvalili uspjesima i podvizima svojih sunarodnjaka na samom jugu Europe pošto su zavladali gotovo čitavim područjem južne Italije i Sicilije. Jedanaesto je stoljeće uistinu bilo uspješno za sve Normane, i sjeverne i južne, što samo dokazuje kolika je bila njihova ambicija, no oni tu nisu planirali stati. Dok je Roger konsolidirao svoju vlast kao vojvoda Kalabrije i Sicilije, Robert Guiscard okreće svoju pozornost prema Balkanu. On 1071. godine zauzima lučki grad Bari. To je moglo značiti samo da se Robert Guiscard spremao na konflikt s Bizantskim carstvom. Postoje dvije struje misli zašto je Robert naumio napasti Bizant. Jedna je ta da je to planirao kako bi osigurao svoje talijanske posjede od moguće bizantske invazije ili pljačke u budućnosti po tezi da je

⁸⁴ Cravetto, *Povijest* 6, 538.

⁸⁵ Chibnall, *The Normans*, 80.

⁸⁶ Randall Rogers, *Latin Siege Warfare in the Twelfth Century* (Oxford: Clarendon Press, 1992), 98., pristup ostvaren 8. IX. 2023., <https://archive.org/details/rogers-latin-siege-warfare-in-the-twelfth-century/mode/2up>.

⁸⁷ Cravetto, *Povijest* 6, 539-540.

napad najbolja obrana. Druga je ta da je imao pretenzije na carsko prijestolje, a sudeći po opisu i podvizima Roberta Guiscarda, to je svakako bilo moguće.⁸⁸ I Georgije Ostrogorski navodi u svojoj knjizi *Povijest Bizanta* da je krajnji cilj Normana bila carska kruna.⁸⁹

Treba napomenuti kako su odnosi Normana i Bizanta između godina 1071. i 1112. bili burni. Robert Guiscard i njegov sin Bohemund započinju prvu invaziju Bizanta 1081. godine, koja je rezultirala neuspjehom, a kada je počeo Prvi križarski rat (1096. – 1099.), Bohemond u njemu sudjeluje i dobiva vlast nad Antiohijom, zbog čega se sukobio sa carem Aleksijem I. Komnenom te zbog toga dolazi do druge invazije Drača 1107. godine. Kroz sve te godine, carevi Mihael VII. (1071. – 1078.) i Aleksije I. su antagonizirali Normane tako što su potkupljivali i poticali sitne normanske plemiće na ustanke protiv obitelji Hauteville.⁹⁰

6.3. Izgradnja flote

Prije samog konflikta s Bizantskim carstvom, Normani su se pripremili tako što su izgradili vlastitu flotu koju su opremili za rat. Bez toga, napad na Drač, ne bi bio moguć 1081. godine. Može se reći da su se Normani vratili svojim vikinškim korijenima zbog povratka pomorstvu, no između Vikinga i Normana postoji jedna velika razlika. Vikinzi su svoje brodove koristili za prijenos ljudstva, a konje bi zarobili nakon iskrcavanja. Normani su se, kao što je već rečeno, uzdali u snagu svoje konjice te su prevozili vlastite konje na svojim brodovima. Zbog njihovog iskustva i vojne izobrazbe, borba u sedlu, konjica i kopneno ratovanje su bili i ostali u središtu njihove vojne strategije. Što se tiče samog pomorstva, tu su se oslanjali na znanje lokalnog stanovništva. Strategija im je bila uzimanje u službu svih onih koji su se bili spremni boriti za plaću te su tako novačili pomorce iz Apulije i Kalabrije koju su prije bili podanici Bizantskog Carstva.⁹¹

Grci su tada već bili sposobni, odnosno, posjedovali su znanje, vještinu i brodovlje za prijevoz konja, što je vrlo vjerojatno ostavština kasnog perioda Rimskog carstva. Normani, za vrijeme osvajanja Sicilije, su koristili brodove za prijevoz vojske preko Mesinskog prolaza, a u samom osvajanju je ključnu ulogu imala njihova konjica. Oni su najčešće koristili lokalne brodove, koje su osvojili, za zauzimanje važnih lučkih gradova, kao što su to bili Bari i Palermo

⁸⁸ Chibnall, *The Normans*, 80.

⁸⁹ Georgije Ostrogorski, *Povijest Bizanta 324.-1453.*, prev. Marina Miladinov i Kiril Miladinov (Zagreb: Golden marketing, 2002), 187.

⁹⁰ William B. McQueen, „Relations Between the Normans and Byzantium 1071-1112”, *Byzantion* 56 (1986): 427–476. <http://www.jstor.org/stable/44161007>.

⁹¹ Chibnall, *The Normans*, 80-81.

gdje su brodovi imali veliku ulogu. Od 1076. godine pa nadalje, kroničari spominju kako Normani grade vlastite brodove, a ti brodovi su bili veliki transportni brodovi, što je uvelike utjecalo na njihovu ratnu strategiju. Do 1107. godine, za vrijeme vladavine Bohemunda, normanska flota je bila toliko jaka da je natjerala bizantsku flotu da izbjegava sukob s njima.⁹²

6.4. Sukobi s Bizantom

Car Mihael VII. je bio u relativno dobrim odnosima s Robertom, čemu svjedoči činjenica da je zaručio svog sina Konstantina (c. 1074. – c. 1095.) s Robertovom kćerkom.⁹³ Međutim, 1078. godine, strateg teme Anatolije, Nikefor Botanijat (1078. – 1081.) zbacuje Mihaela VII. sa prijestolja, no njega je već nakon tri godine Aleksije I., nakon što je s vojskom ušao u Carigrad, natjerao da se odrekne prijestolja i stupi u samostan.⁹⁴

Dolaskom na carsko prijestolje, Aleksije I. se morao suočiti sa slabljenjem središnje vlasti, teškom ekonomskom krizom, padom vrijednosti novca i dezintegracijom privredno-društvenog sustava carstva. On je već na početku vladavine imao tešku zadaću oporaviti carstvo kojemu je oduzeta obrambena snaga. Izgubili su Malu Aziju, osnovu njihove moći, a uz to su izgubili i prevlast na moru. Bizant je tada bio okružen neprijateljima sa svih strana carstva. To su bili Seldžuci, koji su prijetili iz Male Azije, Pečenezzi koji su prodirali u Balkan, a sa bivšeg bizantskog teritorija u Italiji su im prijetili Normani predvođeni Robertom Guiscardom. Aleksije I. prepušta Seldžucima i Pečenezima osvojena područja te se usredotočio na borbu protiv Normana jer su mu oni bili neposredna prijetnja.⁹⁵ Robert Guiscard je za vrijeme invazije Sicilije, u čemu se u velikoj mjeri oslanjao na brata Rogera, također pokušavao završiti pokoravanje cijele južne Italije osvajanjem bizantinskih ostataka u Apuliji. On osvaja Otranto, Brizindi i Bari. Opsadu Barija je započeo 1068. godine, a Bari je zauzeo 1071. godine. Time je završila normanska borba za carsku južnu Italiju.⁹⁶

Nakon pokoravanja tih posjeda, Robert napada i istočnu obalu Jadrana. Njegov neposredni cilj je bio zauzimanje Drača koji bi mu otvorio put prema Carigradu. Aleksije je, predviđajući sukob, tražio saveznike te ih je našao u Mletačkoj Republici. Mlečani su si pod svaku cijenu morali osigurati slobodu kretanja na Jadranu te nisu mogli dopustiti učvršćenje jedne sila na obje strane jadranske obale. Upravo je Robert svojim interesima ugrožavao interese Venecije

⁹² Chibnall, *The Normans*, 81.

⁹³ Šišić, *Povijest Hrvata*, 578.

⁹⁴ Brandt, *Srednjovjekovno doba*, 464.

⁹⁵ Ostrogorski, *Povijest Bizanta*, 186-187.

⁹⁶ Cravetto, *Povijest* 6, 534.

te je ona bila idealan saveznik Bizanta, pogotovo zbog svoje snažne mornarice, pošto je, kao što je već navedeno, Bizant izgubio pomorsku prevlast.⁹⁷ Osim Venecije, sklopio je savezništvo i sa Mihailom I. Vojislavićem (1046. – 1081.), dukljanskim kraljem, no on brzo umire pa taj savez obnavlja sa njegovim nasljednikom Konstantinom Bodinom (1081. – 1101.). Taj savez je, kao i onaj sa Mletačkom Republikom, bio na obostranu korist jer zauzimanjem Drača, Duklja bi bila u neposrednoj opasnosti zbog blizine Normana. Robert je planirao napasti Bizant na Balkanu još i prije 1081. godine, no u tom planu ga je spriječila buna vazala u južnoj Italiji 1078. godine. On se tek oko sredine 1080. godine krenuo spremati za rat. U toj nakani ga je podržavao papa Grgur VII. koji se nadao da će u slučaju Robertove pobjede moći nametnuti svoje vrhovno gospodstvo Bizantu. Robert okuplja svoju vojsku u proljeće 1081. godine u Otrantu odakle se planirao prebaciti do Valone na epirskoj obali.⁹⁸

Iako Venecija nanosi normanskoj floti težak poraz i prekida opsadu Drača s mora, s kopna se ona nastavila te Robert u listopadu 1081. godine odnosi pobjedu i zauzima Drač. Navodi se kako je za vrijeme te opsade, bizantski saveznik Konstantin Bodin povukao svoje trupe i tako pridonio porazu Bizanta. On je nakon te bitke iskoristio rat Bizanta s Normanima za vlastito širenje na Rašku i Bosnu, a kasnije iz Raške i na teritorij Bizanta. Nakon zauzimanja Drača, Normani su zalazili duboko u carski teritorij. Išli su do Epira, Makedonije i Tesalije te su čak opsjedali Larisu, no već 1082. godine, zbog ponovnog ustanka vazala u južnoj Italiji, Robert se vraća i prepušta zapovjedništvo sinu Bohemundu. Zbog sve jačeg otpora Bizanta, Normani se moraju povući, a Mlečani u međuvremenu ponovno zauzimaju Drač. Robert je uspješno ugušio ustanak u južnoj Italiji i krenuo u novi pohod, ali umire 1085. godine, čime taj rat završava. Bizant se oslobodio normanske opasnosti na duže vrijeme zbog nemira prouzrokovanih njegovom smrću na jugu Italije.⁹⁹

⁹⁷ Ostrogorski, *Povijest Bizanta*, 187.

⁹⁸ Šišić, *Povijest Hrvata*, 579.-580.

⁹⁹ Ostrogorski, *Povijest Bizanta*, 187.188.

7. Obitelj Amiko

Kao plaćenici u ratovima u južnoj Italiji se istaknulo više normanskih obitelji. Uz već spomenute obitelji Drengot i Hauteville treba spomenuti i obitelj Amiko. Članovi te obitelji u južnoj Italiji su se u 11. stoljeću istakli kao protivnici moći obitelji Hauteville. Navodi se kako su se braća Petar (fl. 1042. – 1063.) i Valter (fl. 1043. – 1060.), sinovi normanskog viteza Amika koji je bio aktivan u Normandiji prije 1030. godine te rođaci braće Hauteville, istakli ratujući protiv Bizanta u južnoj Italiji. Kod dijeljenja zemlje u Apuliji na početku 1043. godine, Valter na upravu dobiva grad Civitate, a Petar grad Trani. Nakon smrti Vilima Željezne Ruke, Petar ustaje protiv njegovih nasljednika, Drogon i Umfreda no biva poražen 1046. godine. Otada počinje neprijateljstvo ta dva roda i opozicija obitelji Amiko obitelji Hauteville. U skladu s tim, Petar se nije želio pokloniti Robertu Guiscardu kada je ovladao Apulijom (1057.), pošto je Umfredov sin Abelard bio maloljetan. Robert ga je na to, međutim, prisilio, a već iduće godine dolazi u sukob s Valterom od Civitatea, kojeg je porazivši, zarobio i oslijepio. Navodi se da Valter prvi umire, 1060. godine, a zatim Petar 1063. godine. Petrovi nasljednici su bili Gotfrid (fl. 1063. – 1072.) i Petar II. (fl. 1072. – 1089.), a Valterov nasljednik, koji je relevantan i za hrvatsku povijest, je bio Amiko II. (fl. 1060. – 1087.). Amiko II. se otvoreno protivio Robertu Guiscardu te se priklonio Bizantu, dok se Gotfrid priklonio Robertu i zajedno s njim ratovao protiv Bizanta.¹⁰⁰

Protiv Roberta Guiscarda se 1064. godine diže ustanak. Njih je pomagao drački carski namjesnik Perin te se među njima nalazio i Amiko II. Taj sukob je potrajao do 1068. godine. Grof Gotfrid od Tarenta, po Robertovoj naredbi 1066. godine pokušava svojom mornaricom i vojskom napasti Bizant, vjerojatno Drač, no carski admiral Mauriks (fl. 1050. – 1084.) ga uspijeva odbiti. Nakon toga, Bizant započinje još jedan napad u južnoj Italiji te uspijeva zauzeti Brindizi i Tarent, u kojem pothvatu je sudjelovao i Amiko II. koji zauzima grad Giovinazzo nedaleko od Barija 1068. godine. Robert je u to vrijeme bio okupiran osvajanjem Sicilije, no on se te iste godine vraća, guši ustanak i primorava pobunjene Normane na pokornost. Te iste godine osvaja i Bari, a 1070. i Brindizi, gdje je sudjelovao i Gotfrid od Tarenta sa svojom mornaricom.¹⁰¹

To nije bio posljednji sukob Roberta sa svojim vazalima. Već 1071. godine, kada je Robert ponovno bio okupiran događanjima na Siciliji i osvajanjem Palerma, opet se diže buna, ovaj

¹⁰⁰ Šišić, *Povijest Hrvata*, 548.

¹⁰¹ Isto, 548-549.

put predvođena Rikardom, knezom Capue. Među ustanicima je i ovoga puta bio Amiko II., kao i Petar od Tranija. Robert se vraća u Apuliju na jesen 1072., a početkom 1073. godine zauzima Giovinazzo i Trani. Giovinazzo je otada ostao u izravnoj vlasti Roberta, ali nije poznato gdje se nalazio Amiko II. nakon 1072. godine, sve dok nije bio uključen u zbivanja na suprotnoj strani Jadrana.¹⁰²

7.1. Normani u Dalmaciji

Grof Amiko II. se opet spominje 1074. godine kada je došao na dalmatinsku obalu. Navodi se da su Normani nakon 19. ožujka 1074. vladali gradovima Splitom, Trogirom, Biogradom i Zadrom gotovo godinu dana. Pretpostavlja se da su upravo ti gradovi i uputili poziv Amiku II. jer se ugovorom od 8. veljače 1075. obvezuju mletačkom duždu Dominiku Silviju (1071. – 1084.), nakon njegovog istjerivanja Normana iz Dalmacije, da neće više pozivati Normane ili druge strance u Dalmaciju. Normani su, također, 9. svibnja 1074. opsjedali grad Rab, ali su na kraju sklopili mir. Moguće je da je Amiko II. djelovao u službi Bizanta u Dalmaciji zbog prijetnje Hrvata bizantskim teritorijima, a tome svjedoči činjenica da je Petar Krešimir IV. 1072. godine sudjelovao u ustanku protiv Bizanta na strani Bugara.¹⁰³

Bitna stvar za hrvatsku povijest je ta da je Amiko II. uspio zarobiti hrvatskoga kraja u svom pohodu, no u historiografiji su postojale rasprave o kojem kralju se točno radilo. Ferdo Šišić, na primjer, u svom djelu *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara* navodi da se radilo o kralju Slavcu protiv kojega su dalmatinski gradovi pozvali Amika II.¹⁰⁴ Ipak, dolazi do konsenzusa da se moralo raditi o kralju Petru Krešimiru IV. (1058. – 1074.). Tu vijest je zapisao papin izaslanik Gerard na crkvenom saboru u Splitu 1074. godine. S time se slažu i povjesničari Miho Barada, u svojoj raspravi „Dinastičko pitanje u Hrvatskoj XI stoljeća“, Stjepan Gunjača u djelu *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji 3* te Nada Klaić u djelu *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*. Tome svjedoči i činjenica da se od 1074. godine, Petar Krešimir IV. ne pojavljuje u niti jednom dokumentu, a njegova sudbina nije bila poznata. U tom razdoblju nije bilo ni vijesti o njegovu suvladaru, tada banu Dmitru Zvonimiru, do njegove krunidbe u listopadu 1075. godine. Smatra se da je Hrvatska u tom periodu bila bez suverena.¹⁰⁵

¹⁰² Šišić, *Povijest Hrvata*, 549.

¹⁰³ Mate Zekan, *Kralj Zvonimir – dokumenti i spomenici* (Zagreb: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika – Split; Arheološki muzej – Zagreb, 1990), 12-13.

¹⁰⁴ Šišić, *Povijest Hrvata*, 549.

¹⁰⁵ Zekan, *Kralj Zvonimir*, 13.

Pretpostavlja se da je Petar Krešimir IV. umro u normanskom zarobljeništvu zbog pisma pape Grgura VII. danskome kralju Svenu II. Estridssonu (1047. – 1076.) u kojem navodi da su heretici ovladali „bogatom zemljom uz more“ te traži novoga vladara te zemlje među njegovim sinovima. Ako papa traži novoga vladara, to može značiti da je stari vladar, Petar Krešimir IV., mrtav. Moguće je da papa Normane naziva hereticima jer je isti mjesec kada je Amiko II. napao Dalmaciju, papa izopćio iz Crkve Roberta Guiscarda. Papa Grgur VII. je spomenuto pismo kralju Svenu uputio 25. siječnja 1075. godine, a prije toga je poslao sipontskog nadbiskupa Gerarda u Split na crkveni sabor kako bi tražio oslobođenje zarobljenog hrvatskog kralja no vjerojatno je u studenom 1074., kada je sabor održan, Petar Krešimir IV. već bio mrtav te zato papa nakon povratka nadbiskupa Gerarda šalje pismo kralju Svenu.¹⁰⁶ Moguće je da papa šalje Gerarda zato što je poznavao Amika II. jer je biskupija Giovinazzo potpadala pod njegovu metropoliju.¹⁰⁷ Sven vjerojatno nije intervenirao jer pismo nije dobio na vrijeme, pošto se u sukob već uplela Mletačka Republika s kojom su 8. veljače 1075. godine dalmatinski gradovi sklopili već spomenuti ugovor. Izgledno je da su ti gradovi, ako su uistinu pozvali Normane, tu odluku i požalili jer nakon što su Normani „kaznili“ Hrvate, nisu imali namjeru napustiti Dalmaciju s koje su kontrolirali plovidbu i trgovinu na Jadranu. Kao što je već spomenuto, nakon pobune je Robert Guiscard Amiku II. oduzeo posjede, a u skladu je s normanskom tradicijom zaključak da je Amiko II. pokušao osnovati vlastitu državu u Dalmaciji. Što se tiče mletačke intervencije, može se pretpostaviti da je razlog tome bio isti kao i razlog zašto su se priključili Bizantu u ratu protiv Normana u idućem desetljeću. Zato što su Normani ugrožavali mletačke trgovačke i pomorske veze na Jadranu.¹⁰⁸ Amiko II. se nakon poraza u Dalmaciji vraća u Apuliju gdje opet sudjeluje u ustanku protiv Roberta 1078. godine zajedno sa Petrom od Tranija, a Robert ih je opet porazio i primorao na pokornost. Posljednji spomen Amika II. je 1087. godine.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Zekan, *Kralj Zvonimir*, 14.

¹⁰⁷ Šišić, *Povijest Hrvata*, 550.

¹⁰⁸ Zekan, *Kralj Zvonimir*, 14-15.

¹⁰⁹ Šišić, *Povijest Hrvata*, 550.

8. Smrt Roberta i Rogera i njihovi nasljednici

Od rata s Bizantom, važnija je u kasnom 11. stoljeću za Normane bila konsolidacija moći u južnoj Italiji i Siciliji. Razlog tomu, iako su se Normani izvana činili kao nezaustavljiva i homogena sila, je što nisu bili bez unutrašnjih sukoba. Dolazilo je do sukoba oko naslijeđa te česte pobune jer su vladali prostorom sa više kultura, i još tome se može pribrojiti već spomenuta činjenica da se Bizant izravno upletao u narušavanje stabilnosti normanske vlasti na jugu Italije. Također, dva snažna normanska vladara koja su omogućila uspostavljanje normanske vlasti umiru. Robert Guiscard umire 1085. godine, a Roger ipak nešto kasnije, 1101. godine. Smrću Rogera, sa političke scene nestaje i posljednji brat koji je došao u onom drugom valu normanskog naseljavanja na jug Italije.¹¹⁰

Robert Guiscard, do tada najambiciozniji vođa Normana, umire bez ostvarenja svojih najavljivanih planova, i to nedugo nakon što je ostavio svog sina Bohemunda da predvodi borbe na Balkanu iz Drača. Nije ostalo poznato je li Robert planirao ostaviti svoje talijanske posjede Bohemundu, ili mu je pak namijenio posjede koji bi bili osvojeni na Balkanu, ali sin njegove druge žene, Sihelgajte, Roger Borsa, nesmetano preuzima vlast u južnoj Italiji.¹¹¹ Navodno se u nasljedstvo umiješala upravo Sihelgajta, za koju se navodi da je bila vrlo ambiciozna.¹¹²

Robert Guiscard je Sihelgajtu oženio nakon što se razveo od svoje prve žene, Bohemondove majke, Alberade (fl. 1051. – 1122.). Sihelgajta je bila langobardska plemkinja, kći kneza Guaimarija IV. od Salerna te je navodno sudjelovala u bitkama i zapovijedala vojskom.¹¹³ Nju spominje i Ana Komnen u svojoj *Aleksijadi* gdje je pisala da je ona „poput još jedne Palade, ako ne i druga Atena“.¹¹⁴

Bohemund, u međuvremenu, biva poražen od Bizanta te je na upravljanje od Rogera Borse dobio Bari i Taranto, gdje je vladao do Prvog križarskog rata, kada zauzima Antiohiju. Kada je Roger, vojvoda Sicilije, umro 1101. godine, naslijedio ga je najstariji sin Simon, no on ubrzo isto umire, već 1105. godine. Tada vlast nad Sicilijom i Kalabrijom preuzima njegov najmlađi sin i budući kralj Sicilije, Roger II. (1130. – 1154.), sa svega 10 godina života, uz podršku svoje

¹¹⁰ Chibnall, *The Normans*, 81.

¹¹¹ Isto, 83.

¹¹² Emily Albu, *The Normans in Their Histories: Propaganda, Myth and Subversion* (Rochester N.Y.: The Boydell Press, 2001), 110., pristup ostvaren 8. X. 2023., <https://archive.org/details/normansintheirhi0000albu/page/264/mode/2up>.

¹¹³ Valerie Eads, “Sichelgaita of Salerno: Amazon or Trophy Wife?”, *Journal of Medieval Military History* 3 (2005): 86.

¹¹⁴ Isto, 72.

majke Adelasije del Vasto (c. 1075. – 1118.), Rogerove treće žene.¹¹⁵ Roger Borsa isto umire 1111. godine, te vlast nad Apulijom preuzima njegov sin Vilim (1111. – 1127.) do svoje smrti 1127. godine. Nažalost, ovaj period normanske povijesti u južnoj Italiji je relativno nepoznat jer postoji vrlo mali broj izvora koji su fragmentirani. Nakon Vilimove smrti, vlast preuzima Roger II. jer Vilim nije imao svojih nasljednika te se tada Sicilija i južna Italija efektivno ujedinjuju pod vlašću jednog normanskog vladara.¹¹⁶

8.1. Bohemundov križarski pohod

Nakon što je papa Urban II. (1088. – 1099.) na saboru u Clermontu 1095. godine pozvao kršćane na oružan pohod u Svetu Zemlju, već 1096. godine u Carigrad stižu brojni zapadnoeuropski plemići, među kojima je bio i Bohemund. Njih je tamo primio bizantski car Aleksije I. koji shvaća da križari mogu biti opasni po Bizant te ih je iz tog razloga zatražio da mu se obvežu predati sve gradove koje osvoje koji su prije pripadali Bizantu. On se obvezao da će ih zauzvrat opskrbljivati u njihovom pohodu. Većina križara to prihvaća, osim grofa Raymonda IV. od Toulousea (1094. – 1105.). Sam Bohemund te uvjete prihvaća bez pogovora dok je njegov nećak Tankred (c. 1075. – 1112.) već bio s normanskim trupama u Maloj Aziji te je izbjegao zakletvu Aleksiju I. Bohemundu je križarski pohod bio prilika da nastavi osvajačke planove svog oca Roberta. 3. lipnja 1098. godine križari zauzimaju Antiohiju te nakon toga izbija sukob između Bohemunda i Raymonda IV. oko tog posjeda Antiohije. Bohemund je uspio nadjačati Raymonda te se proglašava, unatoč protestu Aleksija I., neovisnim knezom u Antiohiji. Već 1099. godine, Bohemund, sada knez Antiohije, ulazi u otvoreni sukob sa Bizantom, kojega je podupirao Raymond IV. od Toulousea. Istodobno se morao boriti i protiv Turaka, koje je on svojom prisutnošću ugrožavao. Bohemund je shvatio da ipak nije dovoljno moćan da se bori na dva fronta te ostavlja Tankreda u Antiohiji i odlazi u Europu da pripremi novi pohod protiv Bizanta. Tijekom svog puta kroz Italiju i Francusku je širio glasine kako je bizantski car izdao križare te novači vojnike za svoj budući pohod na Bizant. On 1107. godine, po uzoru na oca Roberta, opet vrši invaziju na Drač, ali doživljava poraz nakon kojeg se, 1108. godine, obvezuje postati bizantskim vazalom. Zauzvrat mu je Antiohija ostavljena u leno, no Bohemund umire 1111. godine te Tankred, koji se nije obvezao bizantskom caru i koji nije priznavao to vazalstvo, postaje vladar Antiohije do svoje smrti iduće godine.¹¹⁷

¹¹⁵ Chibnall, *The Normans*, 83.

¹¹⁶ *Isto*

¹¹⁷ Ostrogorski, *Povijest Bizanta*, 190-192.

9. Crkva i Normani

Između Normana i Crkve je bilo nepovjerenja i suzdržanosti, ali Normanima je podrška Crkve puno značila zbog svog geografskog položaja i političke situacije u južnoj Italiji u početku njihovih osvajanja. Crkva je bila jedini način na koji su mogli legitimizirati svoju vlast na osvojenim područjima. Također, i Crkvi je bilo u interesu poboljšati odnose s Normanima zbog problema oko crkvene reforme i izbora pape te zbog zaštite Svete Stolice, u čijoj su Normani bili neposrednoj blizini.¹¹⁸ Upravo zato se, na primjer, papa Nikola II. zbližava s Normanima. Nikola II. to radi sa svrhom da pomoću Normana potpuno potisne Bizantince iz južne Italije.¹¹⁹ Crkva i odnosi s njom su imali veliku važnost u normanskoj politici, što je zapravo tipično kada je riječ o srednjovjekovnoj Europi. Crkva je vjerojatno imala i veću ulogu u odnosu na druga kraljevstva s obzirom na neposrednu blizinu samoga Rima. Kao što je prije zabilježeno, Normani su više puta ratovali, ali i sklapali savezništva s papom. Pošto je crkvena organizacija u južnoj Italiji bila kompleksna, nije bio lagan zadatak manevrirati takvim političkim okruženjem. Biskupije su bile male, ali brojne, a u onim dijelovima južne Italije koju su *de jure* pripadali Bizantu, bila je prisutna Grčka crkva. Uzevši to u obzir, može se zaključiti da je crkveni raskol iz 1054. godine, koji se dogodio upravo u doba uspostavljanja normanske vlasti u južnoj Italiji, koja je među ostalima, bila dom i Grcima, dodatno zakomplicirao situaciju. Ono što čini stvari još kompleksnijima je podatak da su granice jedinica crkvene organizacije nerijetko prelazile političke granice. Neke od opatija, kao što je to La Cava, su nastale još za vrijeme langobardske vladavine, dok je benediktinska opatija u Monte Cassinu igrala i bitnu političku ulogu, kao kolijevka Benediktinskog reda, pogotovo za vrijeme opata Deziderija, odnosno budućeg pape Viktora III. (1086. – 1087.), koji je izabran 1058. godine, jer je bio bliski suradnik i saveznik pape. Normani su se u južnoj Italiji našli u poziciji gdje su mogli nuditi vojnu zaštitu Papinskoj Državi u vremenima razdora ili carske invazije sa sjevera. Na taj način su mogli steći razne privilegije no također su trebali i papinsko odobrenje za reorganizaciju crkvene uprave ili za osnivanje novih biskupija. Vazali kraljevstva, iako su imali problema sa samostanima i znali su biti prikazivani u lošem svjetlu u njihovim kronikama, većinom su živjeli skladno. Sami vladari obitelji Hauteville su bili tolerantni i nisu težili „normanizaciji“ crkve u južnoj Italiji.¹²⁰ Nakon osvajanja Sicilije nije došlo do masovnog naseljavanja Normana, nego polagano prodiranje raštrkanih i neovisnih grupica doseljenika.

¹¹⁸ Cravetto, *Povijest* 6, 535.

¹¹⁹ Brandt, *Srednjovjekovno doba*, 463.

¹²⁰ Chibnall, *The Normans*, 88.

Zbog toga je nova normanska vlast morala novačiti upravljački sloj među lokalnim stanovništvom. To su često bili Grci, Saraceni ili osobe latinskog podrijetla.¹²¹ Zamjena grčkih sa latinskim prelatima nije bio trenutačan događaj, već postepen proces, a bili su dobrodušni prema grčkim samostanima. Benediktinski samostani su, ipak, bili u boljem položaju zbog već spomenutog Monte Cassina u južnoj Italiji, ali i zbog utjecaja Benediktinaca u samoj Normandiji. Tako su se, na primjer, već za vladavine Roberta Guiscarda osnivali benediktinski samostani u blizini dvoraca. On je primio redovnike iz Saint-Évroulta predvođene opatom Robertom Grandmesnilom (fl. 1050. – 1082.) i dao im je velika imanja zajedno sa crkvom sv. Eufemije u dolini Nicastro. Također, daje benediktincima opatiju u Venosi koja kasnije postaje obiteljski mauzolej vojvoda Apulije, a slično je provodio i Roger u Kalabriji i Siciliji.¹²²

Roger I. na Siciliji oživljava crkvenu organizaciju koja je tijekom islamske prevlasti od dva stoljeća bila gotovo potpuno lišena svoje imovine. On obnavlja i niz biskupija i pripadajućih im dijeceza koje su bile povjerene latinskim prelatima iz Italije i Francuske. Također, papa Urban II. posjećuje Siciliju 1088. godine gdje se susreo s Rogerom I. u Troinu. Ondje je potvrdio odabrane biskupe i priznao Rogeru pravo apostoliciteta u odsustvu papinskog izaslanika, odnosno dobio je vlast i kontrolu izvršenja odluka Svete Stolice vezanih uz institucije i crkvene funkcije na Siciliji.¹²³

¹²¹ Cravetto, *Povijest 6*, 542.

¹²² Chibnall, *The Normans*, 89.

¹²³ Cravetto, *Povijest 6*, 544-545.

10. Kraljevina Sicilija

Isto kao što su se Normani u Engleskoj, kao što je već spomenuto, hvalili podvizima svojih južnih sunarodnjaka, isto tako su Normani u Italiji veličali Vilima Osvajača nakon osvajanja engleske krune, te su ga mnogi htjeli emulirati. No to nisu bile iste okolnosti. Naime, Englesko kraljevstvo je već postojalo, ali na jugu Italije nije bilo kraljevstva koje bi preuzeli. Normanski vladari u južnoj Italiji su se pažljivo kretali diplomatskim vodama tako što su sklapali strateške brakove zbog savezništva. Tako je Roger I. udao svoje dvije kćeri za kraljeve te je planirao udati i treću za francuskoga kralja Filipa Kapetovića (1060. – 1108.). Tu tradiciju nastavlja i Roger II. koji je 1112. godine postao punoljetan te je sklopio brak između svoje majke Adelasije i jeruzalemskog kralja Balduina I., koji je ubrzo bio poništen. Upravo se ove ženidbe govore o ambicijama koje su uključivale i kraljevsku titulu. No to će se tek ostvariti 1130. godine kada Rogera II. kruni kao kralja protupapa Anaklet II.¹²⁴

Roger I. umire u Miletu 22. lipnja 1101. godine dok je struktura države još bila krhka, no njegova treća žena, Adelasija del Vasto je vladala kao regentica dok Roger II. nije postao punoljetan. Upravo je ona uspjela sačuvati teritorijalnu cjelovitost Sicilije i Kalabrije. U južnoj Italiji je situacija bila drugačija nakon smrti Roberta Guiscarda. Nakon njegove smrti dolazi do postepenog rasapa vojvodstva do 1127. godine, kada vojvoda Vilim, nasljednik Rogera Borse, umire, a Roger II. se proglašava vojvodom Apulije.¹²⁵

10.1. Put do krunidbe

Kada je Roger II. odrastao, usredotočio se na jačanje trgovine na Sredozemlju, što uključuje i širenje njegovih posjeda, te tako 1127. godine uspostavlja potpunu kontrolu nad Maltom, koja je ranije bila izgubljena, a te iste godine nasljeđuje i Apuliju, no to nije prošlo bez većih problema. Nakon Vilimove smrti, u Apuliji¹²⁶ nastaju veliki neredi te su mnogi gradovi počeli provoditi samovolju, kao što su to bili Salerno, Troia, Melfi i Venosa. Roger II. je imao dva opravdanja da ponovno zauzme Apuliju i vrati je u ruke obitelji Hauteville. Prvi je bio taj što je on bio zakoniti nasljednik Vilima jer on nije imao svojih nasljednika. Drugi je bio taj da ponovno uspostavi red u južnoj Italiji.¹²⁷

¹²⁴ Chibnall, *The Normans*, 85.

¹²⁵ Cravetto, *Povijest* 6, 546.

¹²⁶ Pod Apulijom se ovdje misli na cijeli teritorij južne Italije pod normanskom vlašću osim Kalabrije koja je bila pod vlašću vojvode Sicilije.

¹²⁷ Chibnall, *The Normans*, 85-86.

Kada je Roger II. čuo za smrt svog rođaka Vilima, bio je blizu Malte te je odmah otplovio do Salerna gdje je u pregovorima uspio dogovoriti predaju vlasti kao i Amalfija. Borio sve sveukupno tri godine da ponovno uspostavi vlast nad južnom Italijom. Bio je uspješan vojskovođa koji je imao potporu Crkve, u tom trenutku, pape Honorija II. (1124. – 1130.). Ti odnosi sa Crkvom su se ubrzo otežali Honorijevom smrću 1130. godine, jer je došlo do raskola. Sjeverni dio Italije je većinski podržavao Inocenta II. (1130. – 1143.) kao novog papu dok je protupapa Anaklet II. (1130. – 1138.) već bio u Rimu. Nedugo nakon toga, Anaklet II. je vjerojatno uvidio da je u nepovoljnoj poziciji te je okrunio Rogera II. kao prvog kralja Sicilije. Može se pretpostaviti da je Anaklet II. to napravio kako bi stekao jakog saveznika pošto je bio nadjačan od svojih protivnika.¹²⁸

Međutim, 1127. godine, prije Rogerove krunidbe i prije nego je imao dobre odnose sa papom Honorijem II., kada je stupio u Salerno, tražio je da ga biskup Alfano pomaže. To je bio prvi puta da se sakrament pomazanja koristi u normanskim osvajanjima. Tim činom je Roger zaobišao papinsku investituru i vazalsku obvezu prema Crkvi. Roger II. je očekivao oštru reakciju pape Honorija II. te nakon kratkotrajnog sukoba, iz kojega je Roger II. izašao kao pobjednik, ipak se 22. kolovoza 1128. godine podčinio papi i obećao mu vjernost, a Honorije II. mu zauzvrat predaje vlast nad Apulijom, Kalabrijom i Sicilijom. Što se tiče crkvenog raskola, Roger II. je bio jedini kršćanski vladar koji je podržavao protupapu Anakleta II. koji mu zbog toga dopušta upotrebu kraljevskog naslova koji je bio nasljedan. Zbog toga dolazi do nemira među njegovim vazalima jer osim legitimnosti, Roger je dobio pravo posvećenja, odnosno pomazanje. Time je dobio vrhovnu vlast, a podanici su mu mogli postati samo oni koje bi on osobno priznao.¹²⁹

10.2. Legitimitet kraljevstva

Ne može se sa sigurnošću tvrditi kako je Roger II. doživljavao protupapu Anakleta II., no zasigurno je bio zadovoljan zbog podrške. Ipak, mozaik u crkvi sv. Marije La Martorane u Palermu prikazuje kako Roger prima krunu od samoga Krista, a ne pape. Mozaik se datira u period između 1146. i 1151. godine.¹³⁰ Krunidba se odvila na Božić 1130. godine u Palermu

¹²⁸ Chibnall, *The Normans*, 86.

¹²⁹ Cravetto, *Povijest* 6, 546-547.

¹³⁰ Chibnall, *The Normans*, 86.

gdje je Rogera II. u katedrali, koja je ujedno bila i džamija, pomazao kardinal kojega je poslao protupapa Anaklet II.¹³¹

Također, u to vrijeme, opat Aleksandar od Telese (c. 1127. – c. 1143.) falsificira povijest Sicilije, odnosno piše neutemeljene tvrdnje kako je Sicilija postojala kao kraljevstvo još u antičko doba sa Palermom kao svojom prijestolnicom. To je možda bio pokušaj uspostavljanja legitimnosti kroz tradiciju i povijesno-politički kontinuitet kraljevstva. Isto tako, to je mogla biti samo legenda pogodna za opravdanje uzdizanja Rogera od vojvode do kralja, pošto je količina zemlje koja je bila pod njegovom vlašću od Sicilije, Kalabrije, Apulije pa skoro sežući do Rima, već značila da je država *de facto* prerasla u kraljevstvo. Roger II. kao prijestolnicu svog nedavno stvorenog kraljevstva odabire Palermo, staru prijestolnicu njegova oca Rogera I.¹³² No Palermo odabire kao prijestolnicu jer ga je na to uvjetovao papa Inocent II. kada mu je potvrdio vlast. Uvjet te potvrde je bio da mu prijestolnica bude u Palermu, mjestu gdje se i okrunio.¹³³

10.3. Osiguranje kraljevstva

Naime, nisu svi prihvatili Rogera kao kralja upravo zbog već spomenute podjele Crkve, jer papa Inocent II. nije odobravao njegovu titulu. Brojni Rogerovi vazali su se pobunili protiv njegove vlasti, no do 1137. godine je uspio poraziti sve pobunjene vazale i podložiti ih ponovno svojoj vlasti. U tom trenutku, sveterimski car Lotar II. (1133. – 1137.), zajedno sa Inocentom II. dolazi u Italiju i osvaja većinu juga, no događa se veliki preokret kada Lotar umire te tada Roger uspijeva povratiti svoje izgubljene posjede.¹³⁴

Nakon toga se Inocent II. spušta zajedno sa knezom Capue Robertom II. (1127. – 1156.) kako bi uspostavio vlast, no Normani tada na prepad napadaju njihovu vojsku sa samo 1000 konjanika i zarobljavaju papu. Čin koji je Normanima već drugi puta uspio unutar manje od sto godina.¹³⁵ Tri dana kasnije, 25. srpnja 1139. godine u Mignanu, papa Inocent II. je prisiljen

¹³¹ Cravetto, *Povijest* 6, 547.

¹³² Chibnall, *The Normans*, 86.

¹³³ Cravetto, *Povijest* 6, 549.

¹³⁴ Ferdinand Chalandon, „The Norman Kingdom of Sicily”, u *The Cambridge Medieval History: Contest of Empire and Papacy* (Cambridge: Cambridge University Press, 1926), 187.

¹³⁵ Benedict Wiedeman, *Papal Overlordship and European Princes, 1000-1270* (Oxford: Oxford University Press, 2022), 66.

potvrditi Rogera kao kralja Sicilije, vojvodu Apulije i kneza Capue (*rex Siciliae, ducatus Apuliae et principatus Capuae*) te ga je investirao u službu.¹³⁶

Već 1143. godine je Inocent II. pokušao proglasiti sporazum nevažećim no Roger tada napada Benevento. Benevento je ostao pod direktnom papinskom kontrolom još od sporazuma nakon bitke kod Civitate. Taj Rogerov podvig dovodi do novog sporazuma 1146. godine, koji je samo potvrdio onaj iz Mignana.¹³⁷ Nakon tog sporazuma, pošto je Roger II. umro 1154. godine, njegov sin Vilim, koji je postao kralj, priseže na vjernost papi, a njegove granice su bile osigurane i zajamčene. Također, osigurao je veću slobodu Crkvi u Kraljevini Siciliji, odnosno, oslabio je jačinu papinskog utjecaja na nju.¹³⁸

10.4. Vojna moć Normana

Kao što je već spomenuto, dvorci su imali vrlo veliku ulogu u ratovanju Normana i njihovoj strategiji. Bili su značajni u osvajanju i naseljavanju, ne samo za obranu te su bili konstantno nadograđivani i proširivani, a već postojeće grčke i muslimanske fortifikacije su se prilagođavale za obranu obale. Normani su te dvorce koristili kao domove (aristokracija) i kao administrativna središta. Dobro istrenirani vitezovi na konjima su uvijek bili i ostali normanska glavna sila i središte njihove vojske. Također, postojala je i dužnost službe u slučaju obrane, koja je bila uspostavljena vrlo rano. Pomoću toga su mogli doći do novih pješaka i lake konjice. Takav sustav je bio dobro razvijen i brzo su mogli doći i do radne snage za izgradnju fortifikacija i mostova ili za popravak. Jedan od prvih administrativnih zahtjeva kod uspostavljanja normanske vlasti u osvojenim krajevima je bio taj da se popiše sav vojni potencijal kraljevstva. Tako je između 1150. i 1158. godine nastao *Catalogus Baronum*. To je bio detaljan popis cjelokupne vojne mogućnosti kraljevstva te su mogli znati na što i koga sve mogu računati u slučaju vojne potrebe. Roger II. je aktivno organizirao feudalnu službu te je oko 1142. godine stvorio novu kategoriju vojnih feuda koji su dugovali službu kraljevstvu.¹³⁹

¹³⁶ Donald Matthew, *The Norman Kingdom of Sicily* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 52., pristup ostvaren 9. IX. 2023., <https://archive.org/details/normankingdomofs0000matt/page/n11/mode/2up>

¹³⁷ Chalandon, "The Norman Kingdom of Sicily," 193.

¹³⁸ Chibnall, *The Normans*, 87.

¹³⁹ *Isto*, 89-90.

10.5. Uprava kraljevstva

Od 1140. godine, Roger je postupno počeo uvoditi ekonomske i administrativne mjere koje su se odnosile na cjelokupni teritorij Kraljevine Sicilije. To je bilo drugo normansko kraljevstvo uspostavljeno u Europi i iako je uspostava i konsolidacija moći tekla puno sporije nego u Engleskoj, na kraju joj je Sicilija mogla parirati, kao i ostalim kraljevinama Europe. Normanska vlast u Italiji je vrlo lukavo iskorištavala bračne veze, kao što je već više puta spomenuto. Vlast su osvojili svojom vojnom silom i mogućnošću održavanja reda je zadržali. Ugrabili su plemstvo tako što su uzimali bogata imanja za sebe i tako što su se vjenčavali sa uglednim aristokratskim obiteljima. Zbog toga, rodbinske veze su igrale veliku ulogu kroz čitavu normansku vladavinu u južnoj Italiji. Kada se obitelj Hauteville uspostavila kao vladarska, također su uspostavili mrežu rodbinske povezanosti kroz sve dijelove zemlje pod njihovom vlašću, tako da ih bračne veze nisu služile samo u kontekstu vanjske politike, kao što je prije već elaborirano, već su im uvelike služile i u kontekstu same unutarnje politike normanske države. Neke od normanskih obitelji koje su se uzdigle u to vrijeme su bile već spomenuta Grandmesnil pa Bohun i Lacy. Njih sve su zakletve vjernosti i službe vezale uz obitelj Hauteville, ali ono što ih je legitimiziralo i davalo im plemenitost su bile upravo te rodbinske veze, pogotovo kada je riječ o novijim obiteljima kao što su to bili obitelj Montescagliano i Conversano. Činjenicu da su sredinom 12. stoljeća, kraljevski brakovi i savezništva imali središnju ulogu u vanjskoj diplomaciji dokazuje vjenčanje kralja Vilima II. (1166. – 1189.) za kćer engleskog kralja Henrika II. Plantageneta (1154. – 1189.) 1177. godine, kao i vjenčanje kćeri Rogera II., Konstance, za sina Fridrika Barbarosse (1155. – 1190.), Henrika VI. (1191. – 1197.), budućeg cara Svetog Rimskog Carstva. Iako su normanska tradicija i običaji bili ugroženi zbog multikulturalnosti južne Italije i gdje su se stapali s lokalnim običajima, obitelj Hauteville ju je uspješno održavala za vrijeme svoje vladavine sve dok nije došlo do pitanja nasljeđivanja Sicilije zbog imperijalističkih težnji Fridrika II. Hohenstaufena (1220. – 1250.), sina Henrika IV., svetorimskog cara i Konstance Hauteville.¹⁴⁰ Posljednje godine vladavine Rogera II. su obilježene imigracijom visokih europskih prelata i latinizacijom kraljevstva. To, kao i prisutnost francuskih i engleskih biskupa je uzrokovalo smanjenu toleranciju prema muslimanima i Grcima¹⁴¹

¹⁴⁰ Chibnall, *The Normans*, 87-88.

¹⁴¹ Cravetto, *Povijest* 6, 554.

Unapređivanje kraljevstva je nešto što je obilježilo Rogerovu vladavinu od 1140. godine pa nadalje, od procjene vojne sposobnosti do unapređivanja trgovine. Također je reformirao sustav kovanja novca te je detaljno razradio prava zemljoposjednika. Sve je to dovelo do veće pravne ujednačenosti u kraljevstvu. Prvi pregledi i mjerenja zemljišta se događaju već 1105. godine na Siciliji. Ti dokumenti su sadržavali granice imanja, njihovu sveukupnu vrijednost te imena i broj kmetova koji su bili vezani uz imanje. To je uvelike poslužilo za održavanje reda unutar kraljevstva jer su kraljevski službenici imali pristup svim dokazima za rješavanje bilo kakvih sukoba vezanih uz posjede. Ti dokumenti su povremeno osvježavani zbog promjena granica i vlasništva, a pisani su na arapskom i grčkom zbog etničke situacije na samoj Siciliji. Latinski se počeo koristiti u spisima tek kada su se u Palermu počeli zapošljavati službenici iz Barija, Salerna i Capue iz obrazovanog građanskog staleža. Pogotovo nakon dolaska Majona iz Barija (fl. 1144. – 1160.) na poziciju kancelara pred kraj vladavine Rogera II. koji je za svoje podređene, umjesto starih grčkih službeničkih obitelji, imenovao pripadnike svoje talijanske rodbine. Unatoč tome, latinski neće postati primarni jezik upravo još četvrt stoljeća.¹⁴²

Zbog sve većeg razvoja feudalizma za vrijeme Rogera II., jača vlast baruna na njihovim teritorijima jer su feudi postali središta poljoprivredne proizvodnje u kraljevstvu. Zbog toga su baruni dobivali fiskalne i sudske povlastice jer su kraljevske zalihe hrane i poreza ovisile o njima. Roger II. uvodi sustav provincijskih službenika koji su predstavljali kraljevsku vlast, ali baruni su gotovo uvijek imali glavnu riječ na svojim feudima. Također, dobili su pravo i zadaću razvijanja zaštite na svojim teritorijima, a porezi njihovih podanika, koji su bili regulirani pisanim i običajnim pravom, su bili izrazito visoki.¹⁴³

Događaju se i velike promjene što se tiče sudstva i ovlasti kraljevskog vijeća (*curia regis*) za vrijeme vladavine Rogera II. i kasnije Vilima I. Između 1143. i 1155. godine, uspostavljena je služba trojice velikih, odnosno glavnih sudaca. Dok je služba ostalih, ranijih članova vijeća, bila politička, izvršna i savjetodavna, njihova je služba bila strogo sudska. Do 1175. godine, parničari su dolazili na suđenja u Palermo, a kasnije su veliki sudci i njihovi službenici odlazili dati završne presude u dvije glavne provincije. Proces je bio sličan drugim zemljama zapadne Europe, pogotovo Engleskoj, gdje se moć postupno centralizirala bez da zagušuje tradicionalne lokalne ustanove.¹⁴⁴

¹⁴² Chibnall, *The Normans*, 90-91.

¹⁴³ Cravetto, *Povijest* 6, 551.

¹⁴⁴ Chibnall, *The Normans*, 91.

Roger II. uvodi i promjenu valute 1140. godine, ali nije centralizirao kovanje novca te je novac u južnoj Italiji ostao različit od onoga u Siciliji. Postojale su i komplikacije pri samom dizajnu zbog različitih kulturnih i religijskih običaja na Siciliji. Langobardske regije u južnoj Italiji su, isto kao i grčke, koristile bizantski novac kovan za vladavine Aleksija I. Komnena. No postojale su kovnice novca u Gaeti, Serrentu, Capui i Amalfiju, dok je u Salernu bila glavna kovnica čitave Apulije. Na Siciliji, međutim, Normani su većinom koristili arapske kovnice u Palermu te su izgradili jednu kovnicu u Mesini.¹⁴⁵

10.6. Nemiri za vrijeme Vilima I.

Roger II. umire 1154. godine te ga nasljeđuje sin Vilim I. čija je vladavina obilježena nesposobnošću balansiranja odnosa moći u kraljevstvu. Baruni su se bunili zbog poremećene ravnoteže u korist neplemenitih članova kraljevske kurije. Umjesto Vilima je kraljevstvom zapravo upravljao Majon iz Barija, koji je još za vladavine Rogera II. obnašao visoke administrativne funkcije. Bio je omražen te su izbijale česte pobune gradova i baruna. Otpor baruna je bio najjači na području langobardskih naselja te u Kalabriji i Siciliji. 1160. godine dolazi do opće pobune u kraljevstvu u koju se uključuje i Palermo zbog velikih poreza. Postojale su dvije skupine pobunjenika. Jedni su se željeli riješiti Majona, te ga i ubijaju 10. studenog 1160. godine. Druga skupina su bili baruni koji su zastupali opći ustanak protiv monarha te oni 1161. godine provaljuju u kraljevski dvorac, oslobađaju političke zatvorenike, pljačkaju dvor i pale arhive. Dolazilo je i do pljački muslimanskih trgovina, a saracenski službenici su bili ubijani što dokazuje porast rasne netrpeljivosti u kraljevstvu. Visoki kler želi primiriti situaciju tako što nude oprost svima koji odlože oružje.¹⁴⁶ Vilim I. se, međutim, odlučio na vraćanje reda u kraljevstvu provođenjem terora i eliminacijom protivnika monarhije. Za vrijeme njegove vladavine, masovna smaknuća nisu bila rijetka pojava.¹⁴⁷ Francuski povjesničar Jacques Le Goff, opisujući muslimanskog putnika Ibn Jobaira u posjetu Palermu u drugoj polovici 12. stoljeća, idealizira Kraljevinu Siciliju. Ibn Jobair je bio zadivljen dvorom Palerma gdje su u suživotu bili Normani i Sicilijanci, Bizantinci i muslimani. Le Goff navodi da je, kako on naziva to kraljevstvo, Kraljevstvo Dviju Sicilija najizvornija politička tvorevina srednjega vijeka gdje su latinski, grčki i arapski tri službena jezika kraljevskih ureda. Dalje piše da je ono postalo političkim i kulturnim uzorom kršćanskog svijeta u kojem se definira feudalna, ali i moderna

¹⁴⁵ Chibnall, *The Normans*, 91-92.

¹⁴⁶ Cravetto, *Povijest* 6, 554-555.

¹⁴⁷ *Isto*, 557.

monarhija.¹⁴⁸ Le Goffova i Ibn Jobairova idilična vizija suživota u kraljevstvu se, nakon ovih događaja, ne čini izglednom.

10.7. Nestanak normanskog utjecaja

Kraj 12. stoljeća je bilo vrijeme zalaska normanske moći na jugu Italije i slabljenje utjecaja obitelji Hauteville. Vladavine Rogera II. (1130. – 1154.) i njegova sina Vilima I. (1154. – 1166.) su bile vrhunac normanskog utjecaja u Kraljevini Siciliji. U njihovo vrijeme, obitelj Hauteville je još uvijek bila najveći autoritet u kraljevstvu koje je bilo bogato i, unatoč kulturnoj raznolikosti, centralizirano na kraljevskom dvoru u Palermu. No postupno, Sicilija prestaje biti normanska baš zbog rodbinskih veza. Kći Rogera II., Konstanca, koja je bila udata za cara Henrika IV., će upravo biti ta koja će prekinuti normansku vladavinu na jugu Italije. Vladavina Vilima II. je bila mirna od 1166. do 1189. godine, no on nije imao nasljednika, a vlast je trebala preuzeti Konstanca. Tada Tankred od Leccea (1189. – 1194.), nelegitimni potomak vojvode Apulije Rogera III. (1135. – 1148.), najstarijeg sina Rogera II., preuzima vlast, no tada je kraljevstvo zapalo u kaos i pobune zbog onih koji su podržavali Konstancu te zbog pohoda Henrika IV. na Siciliju kako bi pridobio prijestolje za svoju ženu. Tankred umire 1194. godine te iako je imao nasljednike, Konstanca preuzima vlast nad Sicilijom te ju nasljeđuje Fridrik II., koji kasnije postaje i svetorimski car. Tako efektivno prestaje vlast dinastije Hauteville, a preuzima ju dinastija Hohenstaufen, a Kraljevina Sicilija postaje dijelom sveto-rimske sfere i njemačke politike.¹⁴⁹ No prije svega navedenog, Vilim I. umire 7. svibnja 1166. godine te umjesto maloljetnog Vilima II. vlada njegova majka Margareta Navarska (c. 1128. – 1183.) kao regentica. Ona je povjerila unutarnju kontrolu politike francuskom vitezu Stjepanu od Perche (1137. – 1169.). Nestabilnost u kraljevstvu ponovo jača, a pobune se dižu protiv Stjepana koji je bio izgnan. Vilim II. postaje punoljetan 1171. godine i preuzima vlast. Za to vrijeme se situacija u kraljevstvu smiruje te administracija dobiva bolju strukturu zahvaljujući različitim uredima. U tim okolnostima dolazi do uplitanja cara Fridrika Barbarosse koji je težio aneksiji južne Italije u Sveto Rimsko Carstvo. Zbog braka između Konstance i Henrika VI. 1186. godine, položaj kraljevstva postaje sve nestabilniji zbog pitanja nasljeđa. Vilim II. umire u Palermu 1189. godine bez djece. U tom trenutku dolazi do ponovnih sukoba unutar kraljevstva i podjele na strane. Jedna strana, predvođena nadbiskupom Palerma, Valterom Ofamilom (fl. 1160. – 1191.) podržava da prijestolje naslijede Konstanca i Henrik VI. Druga strana je bila

¹⁴⁸ Jacques Le Goff, *Civilizacija srednjovjekovnog Zapada*, prev. Gordana V. Popović (Zagreb: Golden marketing, 1998), 94.

¹⁴⁹ Chibnall, *The Normans*, 93.

predvođena potkancelarom Matejom od Ajella (fl. 1156. – 1190.). 1190. godine, baruni izabiru Tankreda od Leccea kao novog kralja.¹⁵⁰ U takvoj situaciji je Konstanca 1189. godine legitimno naslijedila prijestolje nakon smrti nećaka Vilima II. s kojim izumire muška linija vladarske obitelji. Ona se zajedno sa Henrikom VI., koji postaje svetorimskim carem 1190. godine, morala suočiti s autonomaškim zahtjevima lokalnih feudalaca koji su za kralja izabrali grofa Tankreda od Leccea. Ona svoju služnu uspijeva preuzeti tek 1194. godine.¹⁵¹ Te godine Tankred umire, a nasljeđuje ga maloljetni sin Vilim III. (c. 1186. – c. 1198.) te umjesto njega vlada njegova majka Sibila (1153. – 1205.). Henrik VI. 20. studenog ulazi u Palermo i pregovara sa Sibilom. On je ponudio da Vilim III. zadrži grofoviju Lecce,¹⁵² kao i kneževinu Taranto ako se odrekne krune. Ona to prihvaća te se Henrik VI. na Božić iste godine okrunio za kralja Sicilije.¹⁵³ Henrik VI. umire 1197. godine te Konstanca vlada zajedno sa malodobnim sinom Fridrikom do svoje smrti 1198. godine. Fridrik je te godine okrunjen za kralja Sicilije.¹⁵⁴ Konstanca je bila zadnji Hauteville na prijestolju Sicilije, a njen sin će se 1220. godine, kao što je već spomenuto, okruniti kao car Fridrik II. Hohenstaufen i pripojiti Siciliju Svetom Rimskom Carstvu. Njegovom vladavinom nestaje neovisna normanska Kraljevina Sicilija.

¹⁵⁰ Cravetto, *Povijest* 6, 558-559.

¹⁵¹ *Isto*, 416.

¹⁵² James M. Powell, ur., *The Deeds of Pope Innocent III.* (Washington D.C.: Catholic University of America Press, 2004) 18., pristup ostvaren 11. X. 2023., <https://archive.org/details/deedsofpopecinnoc0000unse>.

¹⁵³ Timothy Venning, ur., *A Chronology of the Byzantine Empire* (New York: Palgrave Macmillan, 2006), 534., pristup ostvaren 11. X. 2023., <https://archive.org/details/chronology-byzantium/page/n3/mode/2up>.

¹⁵⁴ Cravetto, *Povijest* 6, 416-417.

11. Zaključak

Na temelju raznovrsne strane i domaće literature te nekoliko izvora, predstavljena je analiza etnogeneze Normana, njihov dolazak u južnu Italiju, postupno osvajanje tog područja, gradnja vlasti te vladavina nad tom regijom. Pomoću navedene literature se pokušala stvoriti jasnija slika političkih, geografskih, vojnih i kulturnih okolnosti u kojima su se Normani nalazili na Sredozemlju u 11. i 12. stoljeću. Opisane su bitnije aktivnosti Normana na tom području od njihovog dolaska u Italiju, širenja vlasti, borbi za prevlast u regiji, osnivanja kraljevstva, pobuna vazala pa do integracije Kraljevine Sicilije u Sveto Rimsko Carstvo u prvom dijelu 13. stoljeća. Također, opisani su njihovi ključni trenutci koji su pridonijeli u znatnoj mjeri promjenu političke i kulturne karta, kako juga Italije, tako i dijelova Sredozemlja te su spomenuti svi bitni akteri koji su sudjelovali u razvoju normanskog kraljevstva u tom dijelu Europe. Time je postignut temeljni cilj ovoga diplomskog rada.

Iz rada se može iščitati da su Normani, a pogotovo obitelj Hauteville, imali izvanredne državotvorne i vojne sposobnosti jer uspijevaju u svega nekoliko desetljeća od dolaska oformiti funkcionalnu i kohezivnu političku tvorevinu kojom je zasigurno bilo izazovno upravljati zbog njenog raznolikog kulturnog, etničkog i vjerskog krajolika. Može se uočiti da literatura dobrim dijelom hvali Normane i osjeti se određena razina divljenja i poštovanja prema njima, kao što se to vidjelo na primjeru Le Goffa, dok sami njihovi vojni pothvati mogu biti okarakterizirani kao vrlo ambiciozni. Što se tiče izvora, nije ih mnogo izravno korišteno u radu, iako je dosta korištene literature temeljeno na njima. U radu se ističu dva kroničara koji su živjeli u tom periodu i koji su većinski pisali o obitelji Hauteville, vjerojatno jer su im bili u službi. To su Vilim Apulski i Galfrid Malaterra koji su bili suvremenici. Čitajući njihova djela može se pretpostaviti da im je bio cilj, osim zabilježiti povjesne događaje, glorificirati pojedine članove obitelji Hauteville, ako ne i cijelu obitelj. Što se tiče domaće literature, zanimljivo je bilo koristiti Ferdu Šišića i uspoređivati ga sa modernijom literaturom jer on u ranom dvadesetom stoljeću, na primjer, nije imao ista saznanja o kralju Slavcu.

Može se zaključiti da su Normani, ujedinjenjem čitavog geografskog područja južne Italije i Sicilije, kao i utjecajem na ostatak Sredozemlja svojim pothvatima na Balkanu i Levantu u značajnoj mjeri oblikovali politički pejzaž tih područja. Također, zaključuje se da su se oni prisilno integrirali na područje južne Italije i Sicilije zbog političkih okolnosti koje su ih zatekle kada su tamo prvi puta došli.

12. Popis literature

1. „Scandinavian Languages“. U *Johnson's Universal Cyclopædia; a new edition*, sv. 7, 336-337. New York: D. Appleton and Company; A.J. Johnson Company, 1898. Pristup ostvaren 15. X. 2023., <https://archive.org/details/johnsonsuniversa07adam/page/336/mode/2up>.
2. Albu, Emily. *The Normans in Their Histories: Propaganda, Myth and Subversion*. Rochester N.Y.: The Boydell Press, 2001. Pristup ostvaren 8. X. 2023., <https://archive.org/details/normansintheirhi0000albu/page/264/mode/2up>.
3. Apulski, Vilim. *The Deeds of Robert Guiscard*. Preveo Graham Loud. Leeds: University of Leeds, 1995. Pristup ostvaren 16. IX. 2023. <https://ims.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/29/2019/02/William-of-Apulia.pdf>.
4. Brandt, Miroslav. *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1980.
5. Brown, R. Allen. *The Normans and the Norman Conquest*. Dover, N.H.: Boydell & Brewer, 1994. Pristup ostvaren 8. IX. 2023. https://archive.org/details/normansnormancon0000brow_c0w1.
6. Chalandon, Ferdinand. „The Norman Kingdom of Sicily.” U *The Cambridge Medieval History: Contest of Empire and Papacy*, 187-193. Cambridge: Cambridge University Press, 1926.
7. Chibnall, Marjorie. *The Peoples of Europe: The Normans*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2006. Pristup ostvaren 8. IX. 2023. <https://archive.org/details/normans0000chib/mode/2up>.
8. Cravetto, Enrico, ur. *Povijest 6: Rani i razvijeni srednji vijek*. Zagreb: Europapress holding, 2007.
9. Crystin, Ann. *Vikings in the South: Voyages to Iberia and the Mediteranean*. London; New Delhi; New York; Sydney: Bloomsbury Publishing, 2015.
10. Curtis, Edmund. *Roger of Sicily and the Normans in lower Italy, 1016-1154*. New York: G.P. Putnam's Sons, 1912. Pristup ostvaren 8. IX. 2023. <https://archive.org/details/rogerofsicilynor00curtuoft/page/56/mode/2up>.
11. Donvito, Filippo. „The Norman Challenge to the Pope: The Battle of Civitate, June 18, 1053.“. *Medieval Warfare* 1, (2011) br. 2: 27–34. Pristup ostvaren 7. IX. 2023. <https://www.jstor.org/stable/48577885>.

12. Douglas, David C. *William the Conqueror*. Berkeley; Los Angeles: University of California Press, 1964. Pristup ostvaren 10. IX. 2023. https://archive.org/details/williamconqueror0000davi_d2y7/page/n7/mode/2up.
13. Eads, Valerie. "Sichelgaita of Salerno: Amazon or Trophy Wife?" *Journal of Medieval Military History* 3 (2005): 72-97.
14. Ferber, Stanley. *Islam and the Medieval West*. Binghamton: State university of New York at Binghamton, 1975.
15. Killings, Douglas B., ur. *The Anglo-Saxon Chronicle*. Preveli James Ingram i J.A. Giles. 1996. Pristup ostvaren 15. X. 2023. <https://cdn.fulltextarchive.com/wp-content/uploads/wp-advanced-pdf/1/The-Anglo-Saxon-Chronicle.pdf>.
16. König, Ekkehard i van der Auwera, Johan. *The Germanic Languages*. London; New York: Routledge, 1994.
17. Le Goff, Jacques. *Civilizacija srednjovjekovnog Zapada*. Prevela Gordana V. Popović. Zagreb: Golden marketing, 1998.
18. Loud, Graham *The Age of Robert Guiscard: Southern Italy and The Norman Conquest*. London i New York: Ruthledge, 2013.
19. Malaterra, Galfred. *The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of Duke Robert Guiscard his Brother*. Preveo Graham Loud. Pristup ostvaren 10. X. 2023. <https://ims.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/29/2019/02/Malaterra-1.pdf>.
20. Matthew, Donald. *The Norman Kingdom of Sicily*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. Pristup ostvaren 9. IX. 2023., <https://archive.org/details/normankingdomofs0000matt/page/n11/mode/2up>.
21. McQueen, William B. "Relations Between the Normans and Byzantium 1071-1112." *Byzantion* 56 (1986): 427–76. <http://www.jstor.org/stable/44161007>.
22. Ostrogorski, Georgije. *Povijest Bizanta 324.-1453*. Preveli Marina Miladinov i Kiril Miladinov. Zagreb: Golden marketing, 2002.
23. Powell, James M., ur. *The Deeds of Pope Innocent III*. Washington D.C.: Catholic University of America Press, 2004. Pristup ostvaren 11. X. 2023. <https://archive.org/details/deedsofpopennoc0000unse>.
24. Procacci, Giuliano. *Povijest Talijana*. Zagreb: Barbot, 1996.
25. Rogers, Randall. *Latin Siege Warfare in the Twelfth Century*. Oxford: Clarendon Press, 1992. Pristup ostvaren 8. IX. 2023. <https://archive.org/details/rogers-latin-siege-warfare-in-the-twelfth-century/mode/2up>.

26. S. Hill, James. *The place-names of Somerset*. Bristol: St. Stephen's printing works, 1914. Pristup ostvaren 10. X. 2023. <https://archive.org/details/cu31924028058208>.
27. Šišić, Ferdo. *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*. Uredio Branimir Donat. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990.
28. Venning, Timothy, ur. *A Chronology of the Byzantine Empire*. New York: Palgrave Macmillan, 2006. Pristup ostvaren 11. X. 2023. <https://archive.org/details/chronology-byzantium/page/n3/mode/2up>.
29. Wiedeman, Benedict. *Papal Overlordship and European Princes, 1000-1270*. Oxford: Oxford University Press, 2022.
30. Winrot, Anders. *The Conversion of Scandinavia: Vikings, Merchants, and Missionaries in the Remaking of Northern Europe*. New Haven, CT: Yale University Press, 2012. Pristup ostvaren 15. X. 2023. [The Conversion of Scandinavia: Vikings, Merchants, and Missionaries in the Remaking of Northern Europe on JSTOR](#).
31. Wolf, Kenneth Baxter. *Making History: The Normans and their Historians in Eleventh-Century Italy*. Philadelphia: University of Pennsylvania, 1995. Pristup ostvaren 3. X. 2023. <https://archive.org/details/makinghistorynor0000wolf>.
32. Zekan, Mate. *Kralj Zvonimir – dokumenti i spomenici*. Zagreb: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika – Split; Arheološki muzej – Zagreb, 1990.